නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

පට්ඨානුද්දෙස දීපනීපාඨ

1. හෙතුපච්චයො

කතමො හෙතුපච්චයො. ලොභො හෙතුපච්චයො. දොසො, මොහො, අලොභො, අදොසො, අමොහො හෙතු පච්චයො.

කතමෙ ධම්මා හෙතුපච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා. ලොභ සහජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ච රූපකලාපාධම්මා ච දොසසහ ජාතා මොහසහජාතා අලොභසහජාතා අදොසසහ ජාතා අමොහසහජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ච රූපකලාපා ධම්මා ච හෙතුපච්චයතො උප්පන්නා හෙතුපච්චයුප්පන්නා ධම්මා.

සහජාතරූපකලාපා නාම සහෙතුකපටිසන්ධික්ඛණෙ කම්මජරූපානි ච පවත්තිකාලෙ සහෙතුකචිත්තජරූපානි ච. තත්ථ පටිසන්ධික්ඛණො නාම පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණො. පවත්තිකාලො නාම පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණතො පට්ඨාය යාව චුතිකාලං වුච්චති.

කෙනට්ඨෙන හෙතු, කෙනට්ඨෙන පච්චයොති. මූලට්ඨෙන හෙතු, උපකාරකට්ඨෙන පච්චයොති. තත්ථ මූලයමකෙ වුත්තානං ලොභාදීනං මූලධම්මානං මූලභාවො මූලට්ඨො නාම. සො මූලට්ඨො මූලයමකදීපනියං අම්හෙහි රුක්ඛොපමාය දීපිතොයෙව.

අපි ච එකො පුරිසො එකිස්සං ඉත්ථියං පටිබද්ධ චිත්තො හොති. සො යාව තං චිත්තං න ජහති, තාව තං ඉත්ථිං ආරබ්භ තස්ස පුරිසස්ස ලොභසහජාතානි කායවචීමනොකම්මානි ච ලොභසමුට්ඨිතානි චිත්තජරූපානි ච චිරකාලංපි පවත්තන්ති. සබ්බානි ච තානි චිත්තචෙතසිකරූපානි තස්සං ඉත්ථියං රජ්ජනලොභමූලකානි හොන්ති. සො ලොභො තෙසං මූලට්ඨෙන හෙතු ච, උපකාරකට්ඨෙන පච්චයො ච. තස්මා හෙතුපච්චයො. එස නයො සෙසානි රජ්ජනීයවත්ථූනි ආරබ්භරජ්ජනවසෙන උප්පන්නෙසු ලොභෙසු, දුස්සනීයවත්ථූනි ආරබ්භ දුස්සනවසෙන උප්පන්නෙසු දොසෙසු, මුය්හනීයවත්ථූනි ආරබ්භ මුය්හනවසෙන උප්පන්නෙසු මොහෙසු ච.

තත්ථ යථා රුක්ඛස්ස මූලානි සයං අන්තොපථවියං සුට්ඨු පතිට්ඨහිත්වා පථවිරසඤ්ච ආපොරසඤ්ච ගහෙත්වා තං රුක්ඛං යාව අග්ගා අභිහරන්ති, තෙන රුක්ඛො චිරකාලං වඩ්ඪමානො තිට්ඨති. තථා ලොභො ච තස්මිං තස්මිං වත්ථුම්හි රජ්ජනවසෙන සුට්ඨු පතිට්ඨහිත්වා තස්ස තස්ස වත්ථුස්ස පියරූපරසඤ්ච සාතරූපරසඤ්ච ගහෙත්වා සම්පයුත්තධම්මෙ යාව කායවචීවීතික්කමා අභිහරති, කාය වීතික්කමං වා වචීවීතික්කමං වා පාපෙති. තථා දොසො ච දුස්සන වසෙන අප්පියරූපරසඤ්ච අසාතරූපරසඤ්ච ගහෙත්වා, මොහො ච මුය්හනවසෙන නානාරම්මණෙසු නිරත්ථකචිත්තාචාරරසං වඩ්ඪෙත්වාති වත්තබ්බං. එවං අභිහරන්තා තයො ධම්මා රජ්ජනීයාදීසු වත්ථූසු සම්පයුත්තධම්මෙ මොදමානෙ පමොදමානෙ කරොන්තො විය චිර කාලං පවත්තෙන්ති. සම්පයුත්තධම්මා ච තථා පවත්තන්ති. සම්පයුත්ත ධම්මෙසු ච තථා පවත්තමානෙසු සහජාතරූපකලාපාපි තථා පවත්තන්තියෙව. තත්ථ සම්පයුත්තධම්මෙ අභිහරතීති ද්වෙ පියරූප සාතරූපරසෙ සම්පයුත්තධම්මානං සන්තිකං පාපෙතීති අත්ථො.

සුක්කපක්ඛෙ සො පුරිසො යදාකාමෙසු ආදීනවං පස්සති, තදා සො තං චිත්තංජහති, තං ඉත්ථිං ආරබ්භ අලොභො සඤ්ජා යති. පුබ්බෙ යස්මිං කාලෙ තං ඉත්ථිං ආරබ්භ ලොභමූලකානි අසුද්ධානි කායවචීමනොකම්මානි වත්තන්ති. ඉදානි තස්මිං කාලෙපි අලොභමූලකානි සුද්ධානි කායවචීමනොකම්මානි වත්තන්ති. පබ්බජිත සීලසංවරානි වා ඣානපරිකම්මානි වා අප්පනාඣානානි වා වත්තන්ති. සො අලොභො තෙසං මූලට්ඨෙන හෙතු ච හොති, උපකාරකට්ඨෙන පච්චයොච. තස්මා හෙතුපච්චයො. එස නයො සෙසෙසු ලොභ පටිපක්ඛෙසු අලොභෙසු, දොසපටිපක්ඛෙසු අදොසෙසු, මොහ පටිපක්ඛෙසු අමොහෙසු ච.

තත්ථ රුක්ඛමූලානි විය අලොභො ලොභනෙය්‍යවත්ථූසු ලොභං පහාය ලොභවිවෙකසුඛරසං වඩ්ඪෙත්වා තෙන සුඛෙන සම්පයුත්තධම්මෙ මොදමානෙ පමොදමානෙ කරොන්තො විය යාව ඣානසමාපත්තිසුඛා වා යාව මග්ගඵලසුඛා වා වඩ්ඪාපෙති. තථා අදොසො ච දොසනෙය්‍යවත්ථූසු දොසවිවෙකසුඛරසං වඩ්ඪෙත්වා, අමොහො ච මොහනෙය්‍යවත්ථූසු මොහවිවෙකසුඛරසං වඩ්ඪෙත්වාති වත්තබ්බං. එවං වඩ්ඪාපෙන්තා තයො ධම්මා කුසලෙසු ධම්මෙසු සම්පයුත්තධම්මෙ මොදමානෙ පමොදමානෙ කරොන්තො විය චිර කාලංපි පවත්තෙන්ති. සම්පයුත්තධම්මා ච තථා පවත්තන්ති. සම්පයුත්ත ධම්මෙසු ච තථා පවත්තමානෙසු සහජාතරූපකලාපාපි තථා පවත්තන්තියෙව.

තත්ථ ලොභවිවෙකසුඛරසන්ති විවිච්චනං විගමනං විවෙකො. ලොභස්ස විවෙකො ලොභවිවෙකො. ලොභවිවෙකෙ සුඛං ලොභවිවෙකසුඛං. ලොභවිවෙකං පටිච්ච උප්පන්නසුඛන්ති වුත්තං හොති. තදෙව රසො ලොභවිවෙකසුඛරසොති සමාසො. අයං අභිධම්මෙ පට්ඨානනයො.

හත්තන්තනයො පන අවිජ්ජාසඞ්ඛාතො මොහො ච තණ්හාසඞ්ඛාතො ලොහො චාති ද්වෙ ධම්මා සබ්බෙසංපි වට්ටදුක්ඛධම්මානං මූලානි හොන්ති. දොසො පන ලොහස්ස නිස්සන්දභූතං පාපමූලං හොති. විජ්ජාසඞ්ඛාතො අමොහො ච නික්ඛමධාතුසඞ්ඛාතො අලොහො චාති ද්වෙ ධම්මා විවට්ටධම්මානං මූලානි හොන්ති. අදොසො පන අලොහස්ස නිස්සන්දභූතං කල්‍යාණමූලං හොති. එවං ඡබ්බිධානි මූලානි සහජාතානංපි අසහජාතානංපි නාමරූපධම්මානං පච්චයා හොන්තීති. අයං සුත්තන්තෙසු නයො. හෙතුපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

2. ආරම්මණපච්චයො

කතමො ආරම්මණපච්චයො. සබ්බෙපි චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සබ්බෙපි රූපධම්මා සබ්බංපි නිබ්බානං සබ්බාපි පඤ්ඤත්තියො ආරම්මණ පච්චයො. න හි සො නාම එකොපි ධම්මො අත්ථි, යො චිත්ත චෙතසිකානං ආරම්මණං න හොති. සඞ්ඛෙපතො පන ආරම්මණං ඡබ්බිධං හොති රූපාරම්මණං සද්දාරම්මණං ගන්ධාරම්මණං රසාරම්මණං ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං ධම්මාරම්මණන්ති.

කතමෙ ධම්මා ආරම්මණපච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා. සබ්බෙපි චිත්ත චෙතසිකාධම්මා ආරම්මණපච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා. න හි කිඤ්චි චිත්තං නාම අත්ථි, යං චිත්තං භූතෙන වා අභූතෙන වා ආරම්මණෙන විනා පවත්තති.

තත්ථ පච්චුප්පන්නං රූපාරම්මණං දුවිධස්ස චක්ඛුවිඤ්ඤාණචිත්තස්ස ආරම්මණපච්චයො. පච්චුප්පන්නං සද්දාරම්මණං දුවිධස්ස සොතවිඤ්ඤාණ චිත්තස්ස. පච්චුප්පන්නං ගන්ධාරම්මණං දුවිධස්ස ඝානවිඤ්ඤාණචිත්තස්ස. පච්චුප්පන්නං රසාරම්මණං දුවිධස්ස ජිව්හාවිඤ්ඤාණචිත්තස්ස. පච්චුප්පන්නං තිවිධං ඵොට්ඨබ්බාරම්මණං දුවිධස්ස කායවිඤ්ඤාණචිත්තස්ස. පච්චුප්පන්නානි තානි පඤ්චාරම්මණානි තිවිධස්ස මනොධාතුචිත්තස්ස ආරම්මණපච්චයො. සබ්බානි තානි අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානි පඤ්චාරම්මණානි වා සබ්බානි තෙකාලිකානි කාලවිමුත්තානි ධම්මාරම්මණානි වා ඡ සත්තතිවිධානං මනොවිඤ්ඤාණචිත්තානං යථාරහං ආරම්මණපච්චයො.

කෙනට්ඨෙන ආරම්මණං, කෙනට්ඨෙන පච්චයොති. චිත්ත චෙතසිකෙහි ආලම්බිතබ්බට්ඨෙන ආරම්මණං, උපකාරකට්ඨෙන පච්චයොති.

ආලම්බිතබ්බට්ඨෙනාති චෙත්ථ ආලම්බණකිරියා නාම චිත්ත චෙතසිකානං ආරම්මණග්ගහණකිරියා, ආරම්මණුපාදාන කිරියා.

යථා හි ලොකෙ අයොධාතුං කාමෙති ඉච්ඡතීති අත්ථෙන අයොකන්තකො නාම ලොහධාතුවිසෙසො අත්ථි. සො අයොඛන්ධසමීපං සම්පත්තො තං අයොඛන්ධං කාමෙන්තො විය ඉච්ඡන්තො විය අයොඛන්ධාභිමුඛො චඤ්චලති. සයං වා තං අයොඛන්ධං උපගච්ඡති. අයොඛන්ධං වා අත්තාභිමුඛං ආකඩ්ඪති, අයොඛන්ධො තදභිමුඛො චඤ්චලති, තං වා උපගච්ඡති. අයං අයොකන්තකස්ස ආලම්බණකිරියා නාම. එවමෙව චිත්තචෙතසිකානං ආරම්මණෙසු ආලම්බණකිරියා දට්ඨබ්බා. න කෙවලං ආරම්මණෙසු ආලම්බණ මත්තං හොති. අථ ඛො චිත්තචෙතසිකා ධම්මා සත්තසන්තානෙ උප්පජ්ජමානා ඡසු ද්වාරෙසු ආරම්මණානං ආපාතාගමනෙ එව ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජිත්වා ච ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣන්ති.

යථා තං හෙරිතලෙ හෙරිසද්දා උප්පජ්ජමානා තත්ථ තත්ථ හත්ථෙන පහරණකාලෙ එව ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති, උප්පජ්ජිත්වා ච ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣන්ති. වීණාසද්දා උප්පජ්ජමානා වීණාතන්තීසු තත්ථ තත්ථ වීණාදන්තකෙන පහරණකාලෙ එව ඛණෙ ඛණෙ උප්පජ්ජන්ති, උප්පජ්ජිත්වා ච ඛණෙ ඛණෙ නිරුජ්ඣන්තීති. නිද්දායන්තස්ස භවඞ්ගචිත්තප්පවත්ති කාලෙපි පුබ්බභවෙ මරණාසන්නකාලෙ ඡසු ද්වාරෙසු ආපාත මාගතානි කම්ම කම්මනිමිත්ත ගතිනිමිත්තානි එව භවඞ්ගචිත්තානං ආරම්මණපච්චයොති. ආරම්මණපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

3. අධිපතිපච්චයො

දුවිධො අධිපතිපච්චයො ආරම්මණාධිපතිපච්චයො සහ ජාතාධිපතිපච්චයො ච. තත්ථ කතමො ආරම්මණාධිපතිපච්චයො. ආරම්මණපච්චයෙ වුත්තෙසු ආරම්මණෙසු යානි ආරම්මණානි අතිඉට්ඨානි හොන්ති අතිකන්තානි අතිමනාපානි ගරුකතානි. තානි ආරම්මණානි ආරම්මණාධිපතිපච්චයො. තත්ථ අතිඉට්ඨානීති සභාවතො ඉට්ඨානි වා හොන්තු අනිට්ඨානි වා, තෙන තෙන පුග්ගලෙන අතිඉච්ඡිතානි ආරම්මණානි ඉධ අතිඉට්ඨානි නාම.

තානි පන ධම්මතො ද්වෙ දොසමූලචිත්තුප්පාදෙ ච ද්වෙ මොමූහ චිත්තුප්පාදෙ ච දුක්ඛසහගතකායවිඤ්ඤාණචිත්තුප්පාදෙ ච ඨපෙත්වා අවසෙසානි සබ්බානි කාමාවචරචිත්තචෙතසිකානි ච රූපාරූප ලොකුත්තරචිත්තචෙතසිකානි ච සබ්බානි අතිඉට්ඨරූපානි ච හොන්ති.

තෙසුපි කාමාරම්මණානි ගරුං කරොන්තස්සෙව ආරම්මණා ධිපතිපච්චයො. ගරුං අකරොන්තස්ස ආරම්මණාධිපතිපච්චයො න හොති. ඣානලාභිනො පන අත්තනා පටිලද්ධානි මහග්ගතඣානානි අරියසාවකා ච අත්තනා පටිලද්ධෙ ලොකුත්තරධම්මෙ ගරුං අකරොන්තා නාම නත්ථි.

කතමෙ ධම්මා තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා. අට්ඨ ලොභ මූලචිත්තානි අට්ඨ කාමාවචරකුසලචිත්තානි චත්තාරි කාමාවචර ඤාණසම්පයුත්තකිරියචිත්තානි අට්ඨ ලොකුත්තරචිත්තානි තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා.

තත්ථ ලොකියානි ඡළාරම්මණානි ලොභමූලචිත්තානං පච්චයො. සත්තරස ලොකියකුසලානි චතුන්නං ඤාණවිප්පයුත්ත කුසලානං. තානි කුසලානිචෙව හෙට්ඨිමමග්ගඵලානි ච නිබ්බානඤ්ච චතුන්නං ඤාණසම්පයුත්තකුසලානං. අරහත්තමග්ගඵලානි ච නිබ්බානඤ්ච චතුන්නං ඤාණසම්පයුත්තකිරියානං. නිබ්බානං අට්ඨන්නං ලොකුත්තර චිත්තානන්ති.

කෙනට්ඨෙන ආරම්මණං, කෙනට්ඨෙන අධිපති. ආලම්බි තබ්බට්ඨෙන ආරම්මණං, ආධිපච්චට්ඨෙන අධිපති. කො ආධිපච්චට්ඨො. අත්තානං ගරුං කත්වා පවත්තෙසු චිත්තචෙතසිකෙසු ඉස්සරභාවො ආධිපච්චට්ඨො. ලොකෙ සාමිකා විය ආරම්මණාධිපතිපච්චය ධම්මා දට්ඨබ්බා, දාසා විය පච්චයුප්පන්නධම්මා දට්ඨබ්බා.

සුතසොමජාතකෙ රාජා පොරිසාදො මනුස්සමංසං ගරුං කරොන්තො මනුස්සමංසහෙතු රජ්ජං පහාය අරඤ්ඤෙ විචරති. තත්ථ මනුස්සමංසෙ ගන්ධරස ධම්මා ආරම්මණාධිපතිපච්චයො. රඤ්ඤො පොරිසාදස්ස ලොභමූලචිත්තං පච්චයුප්පන්නධම්මො. රාජා සුත සොමො සච්චධම්මං ගරුං කත්වා සච්චධම්මහෙතු රජ්ජසම්පත්තිඤ්ච ඤාති සඞ්ඝඤ්ච අත්තනො ජීවිතඤ්ච ඡට්ටෙත්වා පුන රඤ්ඤො පොරිසාදස්ස හත්ථං උපගතො. තත්ථ සච්චධම්මො ආරම්මණාධිපතිපච්චයො. රඤ්ඤො සුතසොමස්ස කුසලචිත්තං පච්චයුප්පන්නධම්මො. එසනයො සබ්බෙසු ගරුකතෙසු ආරම්මණෙසු.

කතමො සහජාතාධිපතිපච්චයො. අධිපතිභාවං පත්තා චත්තාරො ධම්මා අධිපතිපච්චයො, ඡන්දො චිත්තං වීරියං වීමංසා.

කතමෙ ධම්මා තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා. අධිපති සම්පයුත්තා චිත්තචෙතසිකා ච අධිපතිසමුට්ඨිතා චිත්තජරූපධම්මා ච තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා.

කෙනට්ඨෙන සහජාතො, කෙනට්ඨෙන අධිපති.

සහුප්පාදනට්ඨෙන සහජාතො, සහජාතානං ධම්මානං අභිභවනට්ඨෙන අධිපති. තත්ථ සහුප්පාදනට්ඨෙනාති යො ධම්මො සයං උප්පජ්ජමානො අත්තනා සහජාතධම්මෙ ච අත්තනා සහෙව උප්පාදෙති, තස්ස අත්තනා සහජාතධම්මානං සහුප්පාදනට්ඨෙන.

අභිභවනට්ඨෙනාති අජ්ඣොත්ථරණට්ඨෙන. යථා රාජා චක්කවත්ති අත්තනො පුඤ්ඤිද්ධියා සකලදීපවාසිනො අභිභවන්තො අජ්ඣොත්ථරන්තො අත්තනො වසෙ වත්තාපෙති, සකලදීපවාසිනො ච තස්ස වසෙ වත්තන්ති. තථා අධිපතිට්ඨානපත්තා ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා අත්තනො අත්තනො විසයෙ සහජාතධම්මෙ අභිභවන්තා අජ්ඣොත්ථරන්තා අත්තනො වසෙ වත්තාපෙන්ති, සහජාතධම්මා ච තෙසං වසෙ වත්තන්ති. යථා වා සිලාථම්භෙ පථවිධාතු උදකක්ඛන්ධෙ ආපොධාතු අග්ගික්ඛන්ධෙ තෙජොධාතු වාතක්ඛන්ධෙ වායොධාතු අත්තනා සහජාතා තිස්සො ධාතුයො අභිභවන්තා අජ්ඣොත්ථරන්තා අත්තනො ගතිං ගමාපෙන්ති, සහජාතධාතුයො ච තාසං ගතිං ගච්ඡන්ති, එවමෙව අධිපතිට්ඨානපත්තා ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා අත්තනො බලෙන සහජාතධම්මෙ අත්තනො ගතිං ගමාපෙන්ති, සහජාතධම්මා ච තෙසං ගතිං ගච්ඡන්ති, එවං සහජාතධම්මානං අභිභවනට්ඨෙන.

එත්ථ වදෙය්‍යුං, යදි සහජාතධම්මානං අභිභවනට්ඨෙන අධිපතිනාම සියා. එවං සති තිට්ඨතු ඡන්දො, ලොභො එව අධිපතිනාම සියා, සො හි ඡන්දතොපි බලවතරො හුත්වා සහ ජාතධම්මෙ අභිභවන්තො පවත්තතීති. වුච්චතෙ, බාලපුථුජ්ජනෙසු එව ලොභො ඡන්දතො බලවතරො හොති, පණ්ඩිතෙසු පන ඡන්දො එව ලොභතො බලවතරො හුත්වා සහජාතධම්මෙ අභි භවන්තො පවත්තති. සචෙ හි ලොභො එව ඡන්දතො බලවතරො සියා, කථං ඉමෙ සත්තා ලොභස්ස හත්ථගතා භවසම්පත්ති භොගසම්මත්තියො ඡඩ්ඩෙත්වා නෙක්ඛම්මධම්මෙ පූරෙත්වා වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරෙය්‍යුං. යස්මා පන ඡන්දො එව ලොභතො බලවතරො හොති, තස්මා ඉමෙ සත්තා ලොභස්ස හත්ථගතා භවසම්පත්ති භොගසම්පත්තියො ඡඩ්ඩෙත්වා නෙක්ඛම්මධම්මෙ පූරෙත්වා වට්ටදුක්ඛතො නිස්සරන්ති. තස්මා ඡන්දො එව ලොභතො බලවතරො හොති, ඡන්දො එව අධිපති, න ලොභොති. එස නයො දොසාදීසුපීති.

තත්ථ ලොකෙ මහන්තෙසු සුදුක්කරෙසු පුරිසකම්මෙසු පච්චුපට්ඨිතෙසු ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා කම්මසිද්ධියා සංවත්තන්ති. කථං.

හීනච්ඡන්දා බහුජ්ජනා මහන්තානි සුදුක්කරානි පුරිසකම්මානි දිස්වා නිවත්තච්ඡන්දා හොන්ති. කාතුං න ඉච්ඡන්ති, අම්හාකං අවිසයොති නිරපෙක්ඛා යපෙන්ති. ඡන්දාධිකො පන තාදිසානි පුරිසකම්මානි දිස්වා උග්ගතච්ඡන්දො හොති, අතිවිය කාතුං ඉච්ඡති, මම විසයො එසොති අධිට්ඨානං ගච්ඡති. සො ඡන්දෙන අභිකඞ්ඛිතො යාව තං කම්මං න සිජ්ඣති, තාව අන්තරා තං කම්මං ඡඩ්ඩෙතුං න සක්කොති. එවඤ්ච සති අතිමහන්තංපි තං කම්මං එකස්මිං කාලෙ සිද්ධං භවිස්සති.

හීනවීරියා ච බහුජ්ජනා තාදිසානි කම්මානි දිස්වා නිවත්ත වීරියා හොන්ති, ඉදං මෙ කම්මං කරොන්තස්ස බහුං කායදුක්ඛං වා චෙතොදුක්ඛං වා භවිස්සතීති නිවත්තන්ති. වීරියාධිකො පන තාදිසානි පුරිසකම්මානි දිස්වා උග්ගතවීරියො හොති, ඉදානෙව උට්ඨහිත්වා කාතුං ඉච්ඡති. සො චිරකාලංපි තං කම්මං කරොන්තො බහුං කායදුක්ඛං වා චෙතොදුක්ඛං වා අනුභවන්තොපි තස්මිං වීරිය කම්මෙ න නිබ්බින්දති, මහන්තෙන කම්මවීරියෙන විනා භවිතුං න සක්කොති, තාදිසෙන වීරියෙන රත්තිදිවං ඛෙපෙන්තො චිත්තසුඛං වින්දති. එවඤ්ච සති අතිමහන්තංපි තං කම්මං එකස්මිං කාලෙ සිද්ධං භවිස්සති.

හීනචිත්තා ච බහුජ්ජනා තාදිසානි කම්මානි දිස්වා නිවත්තචිත්තා හොන්ති. පුන ආරම්මණංපි න කරොන්ති. චිත්තාධිකො පන තාදිසානි කම්මානි දිස්වා උග්ගතචිත්තො හොති, චිත්තං විනොදෙතුංපි න සක්කොති, නිච්චකාලං තත්ථ නිබන්ධචිත්තො හොති. සො චිත්තවසිකො හුත්වා චිරකාලංපි තං කම්මං කරොන්තො බහුං කායදුක්ඛංවාපීතිආදිනා ඡන්දාධිපතිනයෙන වත්තබ්බං.

මන්දපඤ්ඤා ච බහුජ්ජනා තාදිසානි කම්මානි දිස්වා නිවත්තපඤ්ඤා හොන්ති, කම්මානං ආදිම්පි න පස්සන්ති, අන්තපි න පස්සන්ති, අන්ධකාරෙ පවිසන්තා විය හොන්ති, තානි කම්මානි කාතුං චිත්තංපි න නමති. පඤ්ඤාධිකො පන තාදිසානි කම්මානි දිස්වා උග්ගතපඤ්ඤො හොති, කම්මානං ආදිංපි පස්සති, අන්තංපි පස්සති, ඵලංපි පස්සති, ආනිසංසංපි පස්සති. සුඛෙන කම්මසිද්ධියා නානාඋපායංපි පස්සති. සො චිරකාලංපි තං කම්මං කරොන්තොතිආදිනා වීරියාධිපතිනයෙන වත්තබ්බං. ඉධ පන මහතියා කම්මවීමංසායාති ච තාදිසියා කම්ම වීමංසායාති ච වත්තබ්බං.

එවං ලොකෙ මහන්තෙසු සුදුක්කරෙසු පුරිසකම්මෙසු පච්චුපට්ඨිතෙසු ඉමෙ චත්තාරො ධම්මා කම්මසිද්ධියා සංවත්තන්ති. ඉමෙසඤ්ච චතුන්නං අධිපතීනං විජ්ජමානත්තා ලොකෙ පුරිසවිසෙසා නාම දිස්සන්ති, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධා නාම දිස්සන්ති, සබ්බඤ්ඤුබොධිසත්තා නාම දිස්සන්ති, පච්චෙකබුද්ධා නාම දිස්සන්ති, පච්චෙකබොධිසත්තානාම දිස්සන්ති, අග්ගසාවකානාම මහාසාවකා නාම සාවකබොධිසත්තා නාම දිස්සන්ති. ලොකෙපි එවරූපානං පුරිසවිසෙසානං වසෙන සත්ත ලොකස්ස අත්ථාය හිතාය සුඛාය පඤ්ඤාසිප්පවිසෙසා ච පරිභොගවත්ථුවිසෙසා ච දිස්සන්තීති. අධිපතිපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

4. අනන්තරපච්චයො

කතමො අනන්තරපච්චයො. අනන්තරෙ ඛණෙ නිරුද්ධො චිත්ත චෙතසිකධම්මසමූහො අනන්තරපච්චයො.

කතමො ධම්මො අනන්තරපච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නො. පච්ඡිමෙ අනන්තරෙ එව ඛණෙ උප්පන්නො චිත්තචෙතසිකධම්මසමූහො තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නො.

එකස්මිං භවෙ පටිසන්ධිචිත්තං පඨමභවඞ්ගචිත්තස්ස අනන්තර පච්චයො, පඨම භවඞ්ගචිත්තං දුතියභවඞ්ගචිත්තස්ස අනන්තරපච්චයොතිආදිනා වත්තබ්බො.

යදා පන ධම්මයමකෙ සුද්ධාවාසානං දුතියෙ අකුසලෙ චිත්තෙ වත්තමානෙති වුත්තනයෙන තස්ස සත්තස්ස අත්තනො අභිනවං අත්තභාවං ආරබ්භ එතං මම එසොහමස්මි එසො මෙ අත්තාති පවත්තං භවනිකන්තික තණ්හාසහගතචිත්තං උප්පජ්ජති. තදා පඨමං ද්වික්ඛත්තුං භවඞ්ගං චලති. තතො මනොද්වාරාවජ්ජනචිත්තං උප්පජ්ජති. තතො සත්ත භවනිකන්තිකජවනානි උප්පජ්ජන්ති. තතො පරං භවඞ්ගවාරො.

අපි ච සො සත්තො තදා පච්චුප්පන්නභවෙ කිඤ්චි න ජානාති, පුබ්බභවෙ අත්තනා අනුභූතං ආරම්මණං අනුස්සරමානො අච්ඡති. වත්ථුස්ස පන අතිදුබ්බලත්තා තඤ්ච ආරම්මණං අපරිබ්‍යත්තමෙව හොති. තං ආරබ්භ උද්ධච්චසහගතචිත්තමෙව බහුලං පවත්තති.

යදා ගබ්භො ථොකං වඩ්ඪමානො හොති අතිරෙකද්වෙමාසං ගතො, තදා චක්ඛාදීනි ඉන්ද්‍රියානි පරිපුණ්ණානි හොන්ති. එවං සන්තෙපි මාතුගබ්භෙ ආලොකාදීනං පච්චයානං අභාවතො චක්ඛුවිඤ්ඤාණාදීනි චත්තාරි විඤ්ඤාණානි නුප්පජ්ජන්ති, කායවිඤ්ඤාණමනොවිඤ්ඤාණානි එව උප්පජ්ජන්ති. සො සත්තො මාතුයා ඉරියාපථපරිවත්තනාදීසු බහූනි දුක්ඛදොමනස්සානි පච්චනුභොති. විජායනකාලෙ පන භුසං දුක්ඛං නිගච්ඡතියෙව. විජායිත්වාපි යාව වත්ථුරූපානි මුදූනි හොන්ති, පරිපාකං න ගච්ඡන්ති, තාව සො අතිමන්දරූපො උත්තානසෙය්‍යකො හුත්වා අච්ඡති. න කිඤ්චි පච්චුප්පන්නං ආරම්මණං සල්ලක්ඛෙති. යෙභුය්‍යෙන පුරිම භවානුසාරී එව තස්ස විඤ්ඤාණං හොති. සචෙ සො නිරය භවතො ආගතො හොති, සො විරූපමුඛබහුලො හොති. පුරිමානි නිරයාරම්මණානි ආරබ්භ ඛණෙ ඛණෙ විරූපමුඛමස්ස පඤ්ඤායති. අථ දෙවලොකතො ආගතො හොති, දිබ්බානි ආරම්මණානි ආරබ්භ විප්පසන්නමුඛබහුලො හොති, ඛණෙ ඛණෙ මිහිතමුඛමස්ස පඤ්ඤායති.

යදා පන වත්ථුරූපානි තික්ඛානි හොන්ති, පරිපාකං ගච්ඡන්ති. විඤ්ඤාණානි චස්ස සුවිසදානි පවත්තන්ති. තදා අමන්දරූපො හුත්වා කීළන්තො ලීළන්තො මොදන්තො පමොදන්තො අච්ඡති. පච්චුප්පන්නෙ ආරම්මණානි සල්ලක්ඛෙති. මාතුභාසං සල්ලක්ඛෙති. ඉධ ලොකානුසාරී විඤ්ඤාණමස්ස බහුලං පවත්තති. පුරිමජාතිං පමුස්සති.

කිං පන සබ්බොපි සත්තො ඉමස්මිං ඨානෙ එව පුරිමං ජාතිං පමුස්සතීති චෙ. න සබ්බොපි සත්තො ඉමස්මිං ඨානෙ එව පමුස්සති. කොචි අතිරෙකතරං ගබ්භවාසදුක්ඛෙන පරිපීළිතො ගබ්භෙ එව පමුස්සති. කොචි විජායනකාලෙ, කොචි ඉමස්මිං ඨානෙ පමුස්සති. කොචි ඉතොපරම්පි දහරකාලෙ න පමුස්සති. වුඩ්ඪකාලෙ එව පමුස්සති. කොචි යාවජීවංපි න පමුස්සති. ද්වෙ තයො භවෙ අනුස්සරන්තොපි අත්ථියෙව. ඉමෙ ජාතිස්සරසත්තා නාම හොන්ති.

තත්ථ විජායනකාලතො පට්ඨාය ඡද්වාරිකවීථිචිත්තානි පවත්තන්ති. පච්චුප්පන්නාරම්මණං සල්ලක්ඛණතො පට්ඨාය ඡද්වාරිකවීථි චිත්තානි පරිපුණ්ණානි පවත්තන්ති. සබ්බත්ථපි පුරිමං පුරිමං අනන්තරෙ නිරුද්ධං චිත්තං පච්ඡිමස්ස පච්ඡිමස්ස අනන්තරෙ උප්පන්නස්ස චිත්තස්ස අනන්තර පච්චයො හොති. අයඤ්ච අනන්තරපච්චයො නාම අනමතග්ගෙ සංසාරෙ එකස්ස සත්තස්ස එකප්පබන්ධො එව හොති. යදා සත්තො අරහත්ත මග්ගං ලභිත්වා ඛන්ධපරිනිබ්බානං පාපුණාති, තදා එව සො පබන්ධො ඡිජ්ජති.

කෙනට්ඨෙන අනන්තරො, කෙනට්ඨෙන පච්චයොති. අත්තනො අනන්තරෙ අත්තසදිසස්ස ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනට්ඨෙන අනන්තරො, උපකාරකට්ඨෙන පච්චයො. තත්ථ අත්තසදිසස්සාති සාරම්මණ භාවෙන අත්තනා සදිසස්ස. සාරම්මණභාවෙනාති ච යො ධම්මො ආරම්මණෙන විනා න පවත්තති, සො සාරම්මණො නාම, එවං සාරම්මණභාවෙන. ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනට්ඨෙනාති පුරිමස්මිං චිත්තෙ නිරුද්ධෙපි තස්ස චින්තනකිරියාවෙගො න වූපසම්මති, පච්ඡිමං චිත්තං උප්පාදෙත්වා එව වූපසම්මති, එවං පච්ඡිමස්ස ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනට්ඨෙන.

තත්ථ පුරිමා පුරිමා මාතුපරම්පරා විය අනන්තරපච්චයපරම්පරා දට්ඨබ්බා. පච්ඡිමා පච්ඡිමා ධීතුපරම්පරා විය තස්ස පච්චයුප්පන්නපරම්පරා දට්ඨබ්බා. එවං සන්තෙ අරහන්තානං සබ්බපච්ඡිමං පරිනිබ්බානචිත්තම්පි පුන පටිසන්ධිචිත්තසඞ්ඛාතං ධම්මන්තරං උප්පාදෙය්‍යාති. න උප්පාදෙය්‍ය. කස්මා, තදා කම්මකිලෙසවෙගානං සබ්බසො පටිප්පස්සද්ධිභාවෙන අච්චන්තසන්තතරත්තා තස්ස චිත්තස්සාති. අනන්තරපච්චය දීපනා නිට්ඨිතා.

5. සමනන්තරපච්චයො

පච්චයධම්මවිභාගො ච පච්චයුප්පන්නධම්මවිභාගො ච අනන්තපච්චය සදිසො.

කෙනට්ඨෙන සමනන්තරොති. සුට්ඨු අනන්තරට්ඨෙන සමනන්තරො. යථා සිලාථම්භාදීසු රූපකලාපා එකාබද්ධා සමානාපි රූප ධම්මභාවෙන සණ්ඨාන ජාතිකත්තා මජ්ඣෙ පරිච්ඡෙදරූපසහිතා එව හොන්ති. ද්වින්නං රූපකලාපානං මජ්ඣෙ අන්තරං නාම විවරං නාම අත්ථියෙව. න තථා පුරිමපච්ඡිමානං ද්වින්නං චිත්තචෙතසික කලාපානං මජ්ඣෙ. තෙ පන අරූපධම්මභාවෙන අසණ්ඨාන ජාතිකත්තා මජ්ඣෙ පරිච්ඡෙදධම්මස්ස නාම කස්සචි ආකාසවිවරස්ස අභාවතො සබ්බසො අන්තර රහිතා එව හොන්ති. ලොකස්සපි ද්වින්නං කලාපානං අන්තරං නාම න දිස්සති. තතො ඉමෙ සත්තා චිත්තං නාම නිච්චං ධුවං ථාවරං අවිපරිණාමධම්මන්ති එවං චිත්තෙ නිච්චසඤ්ඤිනො හොන්ති. එවං සුට්ඨු අනන්තරට්ඨෙන සමනන්තරො. අනන්තරට්ඨෙනාති ච අත්තනො අනන්තරෙ අත්තසදිසස්ස ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනට්ඨෙනාති පුබ්බෙ වුත්තමෙව.

එවං සන්තෙ නිරොධසමාපත්තිකාලෙ පුරිමචිත්තං නාම නෙව සඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනචිත්තං, පච්ඡිමචිත්තං නාම අරියඵලචිත්තං, ද්වින්නං චිත්තානං අන්තරෙ එකරත්තිදිවම්පි ද්වෙරත්තිදිවානිපි.ල. සත්තරත්තිදිවානිපි අචිත්තකො හොති. අසඤ්ඤසත්තභූමියංපි පුරිමෙ කාමභවෙ චුතිචිත්තං පුරිමචිත්තං නාම. පච්ඡිමෙ කාමභවෙ පටිසන්ධිචිත්තං පච්ඡිමචිත්තං නාම, ද්වින්නං චිත්තානං අන්තරෙ අසඤ්ඤසත්තභවෙ පඤ්චකප්පසතානි පුග්ගලො අචිත්තකො තිට්ඨති. තත්ථ ද්වෙ පුරිමචිත්තානි අත්තනො අනන්තරෙ අත්තසදිසස්ස ධම්මන්තරස්ස උප්පාදනපච්චයසත්තිරහිතානි හොන්තීති. න හොන්ති. මහන්තෙහි පන භාවනාපණිධිබලෙහි පටිබාහිතත්තා පුරිමචිත්තානි ච නිරුජ්ඣමානානි අනන්තරෙ ධම්මන්තරස්ස උප්පාදන සත්තිසහිතානි එව නිරුජ්ඣන්ති. පච්ඡිමචිත්තානි ච උප්පජ්ජමානානි තස්මිං ඛණෙ එකාබද්ධභාවෙන අනුප්පජ්ජිත්වා චිරකාලෙ එව උප්පජ්ජන්ති. න ච එත්තකමත්තෙන පුරිමචිත්තානං අනන්තරෙ ධම්මන්තරස්ස උප්පාදන සත්තිනාම නත්ථීති ච, තෙ අනන්තරපච්චයධම්මා නාම න හොන්තීති ච සක්කා වත්තුං. යථා තං රඤ්ඤො යොධා නාම අත්ථි, කදාචි රාජා කාලං ඤත්වා තුම්හෙ ඉදානි මායුජ්ඣථ, යුද්ධකාලො න හොති, අසුකස්මිං කාලෙ එව යුජ්ඣථාති වදෙය්‍ය. තෙ ච තදා අයුජ්ඣමානා විචරෙය්‍යුං. එවං සන්තෙපි තෙසං යුජ්ඣනසත්ති නාම නත්ථීති ච, තෙ යොධා නාම න හොන්තීති ච න සක්කා වත්තුන්ති.

එත්ථ වදෙය්‍යුං, ඉමස්මිං පච්චයෙ තෙ පන අරූපධම්මභාවෙන අසණ්ඨාන ජාතිකත්තා මජ්ඣෙපරිච්ඡෙදධම්මස්ස නාම කස්සචි අභාවතො සබ්බසො අන්තරරහිතා එව හොන්තීති වුත්තං. එවං සන්තෙ පුබ්බෙ ආරම්මණ පච්චයෙ භෙරිසද්දවීණාසද්දොපමාහි යො චිත්තානං ඛණෙ ඛණෙ උප්පාදො ච නිරොධො ච වුත්තො, සො අම්හෙහි කථං පච්චෙතබ්බොති. අඤ්ඤමඤ්ඤවිරුද්ධානං නානාචිත්තානං ඛණමත්තෙපි පුබ්බාපර පරිවත්තනස්ස ලොකෙ පඤ්ඤායනතො. අයමත්ථො පුබ්බෙ චිත්ත යමකදීපනියං විත්ථාරතො වුත්තොයෙවාති. සමනන්තරපච්චය දීපනා නිට්ඨිතා.

6. සහජාතපච්චයො

පච්චයධම්මවිභාගො ච පච්චයුප්පන්නධම්මවිභාගොච වුච්චති. එකතො උප්පන්නා සබ්බෙපි චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාත පච්චයා ච හොන්ති සහජාතපච්චයුප්පන්නා ච. පටිසන්ධිනාමක්ඛන්ධා ච පටිසන්ධිසහජාතං හදයවත්ථු ච අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයා ච හොන්ති සහජාතපච්චයුප්පන්නා ච. සබ්බානි මහාභූතානිපි අඤ්ඤමඤ්ඤං සහජාතපච්චයා ච හොන්ති පච්චයුප්පන්නධම්මා ච. පටිසන්ධිචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ සබ්බානි කම්මජරූපානි ච පවත්තිකාලෙ තස්ස තස්ස චිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ තෙන තෙන චිත්තෙන ජාතානි සබ්බානි චිත්තජරූපානි ච සහජාතචිත්තස්ස පච්චයුප්පන්නානි නාම. සබ්බානි උපාදාරූපානි සහජාතමහාභූතානං පච්චයුප්පන්නානි නාම.

කෙනට්ඨෙන සහජාතො, කෙනට්ඨෙන පච්චයො. සහ ජානනට්ඨෙන සහජාතො, උපකාරකට්ඨෙන පච්චයො. තත්ථ සහජානනට්ඨෙනාති යො ධම්මො ජායමානො අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙහි ධම්මෙහි සහෙව සයඤ්ච ජායති උප්පජ්ජති, අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙ ච ධම්මෙ අත්තනා සහෙව ජනෙති උප්පාදෙති, තස්ස සො අත්ථො සහජානනට්ඨො නාම.

යථා සූරියො නාම උදයන්තො සූරියාතපෙ ච සූරියා ලොකෙ ච අත්තනා සහෙව ජනයන්තො උදෙති. යථා ච පදීපො නාම ජලන්තො පදීපාතපෙ ච පදීපාලොකෙ ච අත්තනා සහෙව ජනයන්තො ජලති. එවමෙවං අයං පච්චයධම්මො උප්පජ්ජමානො අත්තනො පච්චයුප්පන්නධම්මෙ අත්තනා සහෙව උප්පාදෙති. තත්ථ සූරියො විය එකමෙකො නාම ධම්මො, සූරියාතපා විය තංසම්පයුත්තධම්මා, සූරියාලොකා විය සහජාතරූපධම්මා. තථා සූරියො විය එකමෙකො මහාභූතරූපධම්මො, සූරියාතපා විය සහජාතමහාභූතධම්මා, සූරියාලොකා විය සහජාතඋපාදාරූපධම්මා, එස නයො පදීපූපමායපීති. සහජාතපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

7. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයො

සහජාතපච්චයෙ විභත්තෙසු ධම්මෙසු යො යො පච්චය ධම්මොති වුත්තො, සො සො එව ඉධ පච්චයධම්මො චෙව පච්චයුප්පන්න ධම්මො ච හොති. සබ්බෙපි චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයධම්මා ච හොන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයුප්පන්නධම්මා. සහජාතා චත්තාරො මහාභූතා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයධම්මා ච හොන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයුප්පන්නධම්මා ච. පටිසන්ධිනාමක්ඛන්ධා ච පටිසන්ධි සහජාතං හදයවත්ථුරූපඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයධම්මා ච හොන්ති අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයුප්පන්නධම්මා ච. අත්ථො සුවිඤ්ඤෙය්‍යොයෙව.

යථා අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සාය උස්සාපිතා තයො දණ්ඩා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස නිස්සයා ච හොන්ති, අඤ්ඤමඤ්ඤං නිස්සිතා ච. තෙසු එකමෙකස්මිං උස්සිතෙ සබ්බෙ උස්සිතා හොන්ති, එකමෙකස්මිං පතන්තෙ සබ්බෙ පතන්ති. එවං අඤ්ඤමඤ්ඤධම්මා ච දට්ඨබ්බා.

එත්ථ වදෙය්‍යුං, සබ්බෙ චෙතසිකා ධම්මා චිත්තපච්චයං අලභ මානා උප්පජ්ජිතුං න සක්කොන්තීති යුත්තං. කස්මා. ඵුසනාදීනං චෙතසික කිච්චානං විජානනකිච්චපුබ්බඞ්ගමත්තා, මනොපුබ්බඞ්ගමාති හි වුත්තං. චිත්තං පන චෙතසිකපච්චයං අලභමානං උප්පජ්ජිතුං න සක්කොතීති න යුජ්ජෙය්‍යාති. වුච්චතෙ, චෙතසිකධම්මා නාම චිත්තස්ස සහායඞ්ගානි හොන්ති. තස්මා තෙහි විනා චිත්තම්පි උප්පජ්ජිතුං න සක්කොතියෙව. එසෙව නයො චතූසු මහාභූතෙසුපීති. උපාදාරූපානි පන මහාභූතානං නිස්සන්දමත්තත්තා සහායඞ්ගානි න හොන්තීති. නනු ආහාරරූපඤ්ච ජීවිතරූපඤ්ච පච්චයවිසෙසත්තා සහායඞ්ගං හොතීති. වුච්චතෙ, ඨිතියා එව සහායඞ්ගං හොති. න උප්පාදෙ. ඉධ පන උප්පාදෙ සහායඞ්ගං අධිප්පෙතන්ති. අඤ්ඤමඤ්ඤපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

8. නිස්සයපච්චයො

තිවිධො නිස්සයපච්චයො, සහජාතනිස්සයො වත්ථු පුරෙජාතනිස්සයො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතනිස්සයො.

තත්ථ කතමො සහජාතනිස්සයො. සබ්බො සහජාත පච්චයො සහජාතනිස්සයො. තස්මා තත්ථ පච්චයවිභාගො ච පච්චයුප්පන්නවිභාගො ච සහජාතපච්චයෙ වුත්තනයෙන වෙදිතබ්බො.

කතමො පන වත්ථුපුරෙජාතනිස්සයො. ඡ වත්ථූනි චක්ඛු වත්ථු සොතවත්ථු ඝානවත්ථු ජිව්හවත්ථු කායවත්ථු හදයවත්ථු. ඉමානි ඡවත්ථූනි පවත්තිකාලෙ සත්තානං විඤ්ඤාණධාතූනං වත්ථුපුරෙ ජාතනිස්සයො.

වත්ථුරූපමෙව පුරෙජාතං හුත්වා නිස්සයො වත්ථුපුරෙජාත නිස්සයො. තත්ථ චිත්තචෙතසිකානං නිස්සයට්ඨානට්ඨෙන වත්ථු නාම. පුරෙජාතන්ති අත්තනො අත්තනො පච්චයුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස උප්පත්තික්ඛණතො පුරිමෙ ඛණෙ ජාතං.

තත්ථ පටිසන්ධිචිත්තං තදා පුරෙජාතස්ස වත්ථුරූපස්ස අභාවතො අත්තනා සහුප්පන්නමෙව හදයවත්ථුරූපං නිස්සාය උප්පජ්ජති. පඨම භවඞ්ගචිත්තං පන පටිසන්ධිචිත්තෙන සහුප්පන්නහදය වත්ථුරූපං නිස්සාය උප්පජ්ජති. දුතියභවඞ්ගචිත්තං පඨමභවඞ්ගචිත්තෙන සහුප්පන්නං නිස්සාය උප්පජ්ජති. එවං තතියභවඞ්ගචිත්තං දුතිය භවඞ්ගචිත්තෙන සහුප්පන්නන්තිආදිනා යාවමරණාසන්නකාලා ද්වින්නං මනොධාතුමනොවිඤ්ඤාණධාතූනං වත්ථුපුරෙජාතනිස්සයො වෙදිතබ්බො.

යථා වීණාසද්දා නාම වීණාතන්තීසු වීණාදණ්ඩකෙහි පහරණවෙගෙන එව ජායන්ති, නො අඤ්ඤථා. තථා පඤ්චවිඤ්ඤාණානි නාම පඤ්චවත්ථුසඞ්ඛාතෙසු පඤ්චද්වාරෙසු පඤ්චන්නං ආරම්මණානං ආපාතා ගමනවෙගෙන එව ජායන්ති, නො අඤ්ඤථා.

ආපාතාගමනඤ්ච තෙසං ද්වාරාරම්මණානං ඨිතිපත්තකාලෙ එව හොති. ආපාතාගමනපච්චයා ච ද්වික්ඛත්තුං භවඞ්ගං චලති. භවඞ්ගචලන පච්චයා ච ආවජ්ජනං උප්පජ්ජති. ආවජ්ජනපච්චයා ච තානි පඤ්චවිඤ්ඤාණානි උප්පජ්ජන්ති. තස්මා චක්ඛාදීනි පඤ්චවත්ථූනි පුරෙ අතීතභවඞ්ගචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ උප්පන්නානි එව පඤ්චවිඤ්ඤාණධාතූනං වත්ථුපුරෙජාතපච්චයා හොන්ති.

මරණාසන්නකාලෙ පන සබ්බානි ඡ වත්ථූනි චුතිචිත්තතො පුරෙ සත්තරසමස්ස භවඞ්ගචිත්තස්ස උප්පාදක්ඛණෙ එව උප්පජ්ජන්ති, තතො පරං න උප්පජ්ජන්ති. තස්මා මරණාසන්නකාලෙ භවඞ්ගචිත්තානි ච සබ්බානි ඡද්වාරිකවීථිචිත්තානි ච චුතිචිත්තඤ්ච පුරෙතරං උප්පන්නානි තානියෙව අත්තනො අත්තනො වත්ථූනි නිස්සාය උප්පජ්ජන්ති. අයං වත්ථුපුරෙජාත නිස්සයො.

කතමො පන වත්ථාරම්මණපුරෙජාතනිස්සයො. යදා අත්තනො අජ්ඣත්තං වත්ථුරූපං ආරබ්භ යං රූපං නිස්සාය මම මනොවිඤ්ඤාණං වත්තති, එතං මම එසො හමස්මි එසො මෙ අත්තාති එවං තණ්හාමාන දිට්ඨීහි ගහණවසෙන වා එතං අනිච්චං එතං දුක්ඛං එතං අනත්තාති එවං සම්මසනවසෙන වා ආවජ්ජනාදීනි මනොද්වාරිකවීථි චිත්තානි පවත්තන්ති. තදා තං තං වත්ථුරූපං පච්චෙකං තෙසං නිස්සයවත්ථු ච හොති තෙසං ආරම්මණඤ්ච. තස්මා තං තං හදයරූපං තස්ස තස්ස චිත්තුප්පාදස්ස වත්ථාරම්මණපුරෙජාතපච්චයො හොති. අයං වත්ථාරම්මණ පුරෙජාතනිස්සයො. එවං නිස්සයපච්චයො තිවිධො හොති.

ඉධ සුත්තන්තනිස්සයොපි වත්තබ්බො. ඉමෙ මනුස්සා වා තිරච්ඡානගතා වා රුක්ඛාදයො වා මහාපථවියං පතිට්ඨිතා, මහා පථවී ච හෙට්ඨා මහාඋදකක්ඛන්ධෙ, මහාඋදකක්ඛන්ධො ච හෙට්ඨා මහාවාතක්ඛන්ධෙ, මහාවාතක්ඛන්ධො ච හෙට්ඨා අජටාකාසෙ, මනුස්සා ගෙහෙසු, භික්ඛූ විහාරෙසු, දෙවා දිබ්බවිමානෙසූතිආදිනා සබ්බං ලොකප්පවත්තිං ඤත්වා නිස්සයපච්චයො වෙදිතබ්බො. නිස්සයපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

9. උපනිස්සයපච්චයො

තිවිධො උපනිස්සයපච්චයො, ආරම්මණූපනිස්සයො අනන්තරූපනිස්සයො පකතූපනිස්සයො. තත්ථ ආරම්මණූපනිස්සයො ආරම්මණාධිපතිපච්චයසදිසො, අනන්තරූපනිස්සයො අනන්තරපච්චයසදිසො.

කතමො පකතූපනිස්සයො. සබ්බෙපි අතීතානාගත පච්චුප්පන්නා අජ්ඣත්තබහිද්ධාභූතා චිත්තචෙතසිකරූපධම්මා ච නිබ්බානඤ්ච පඤ්ඤත්ති ච සබ්බෙසං පච්චුප්පන්නානං චිත්තචෙතසිකානං ධම්මානං යථාරහං පකතූපනිස්සයො.

තත්ථ අතීතො පරිනිබ්බුතො අම්හාකං බුද්ධො ච ධම්මො ච අරියසාවකසඞ්ඝො ච සම්මුතිසඞ්ඝපරම්පරා ච අම්හාකං පච්ඡිම ජනානං කුසලුප්පත්තියා පකතූපනිස්සයපච්චයො. තථා ලොකෙ අතීතා කාලඞ්කතා මාතාපිතරො ච ආචරියා ච පණ්ඩිතසමණබ්‍රාහ්මණා ච පාකටා නානාතිත්ථාචරියා ච මහිද්ධිකා මහානුභාවා පොරාණකරාජානො ච පච්ඡිමකානං ජනානං කුසලුප්පත්තියා වා අකුසලුප්පත්තියා වා සුඛදුක්ඛුප්පත්තියා වා පකතූපනිස්සයො. තථා හි තෙ පච්ඡිමකානං ජනානං අත්ථාය නානාසද්ධම්මපඤ්ඤත්තියො වා නානාඅසද්ධම්මපඤ්ඤත්තියො වා නානාලොකූපකරණානි වා පුරෙ පට්ඨපෙසුං. පච්ඡිමජනා ච තෙහි පට්ඨපිතෙසු දානසීලාදිධම්මෙසු වා ලොකචාරිත්ත කුලගොත්තචාරිත්ත ධම්මෙසු වා නානාදිට්ඨිවාදෙසු වා නානාකම්මායතනසිප්පායතන විජ්ජාට්ඨානෙසු වා යථාපට්ඨපිතෙසු ගාමනිගමනගරඛෙත්තවත්ථු තළාකපොක්ඛරණිආවාටාදීසු වා ගෙහරථසකටනාවා සම්පොතසම්බන්ධාදීසු වා ජාතරූපරජතමණිමුත්තාදීසු වා දායජ්ජං පටිපජ්ජන්තා ලොකෙ වඩ්ඪන්ති.

අනාගතොපි මෙත්තෙය්‍යො නාම බුද්ධො ච තස්ස ධම්මො ච තස්ස සඞ්ඝො ච එතරහි බහුජ්ජනානං පාරමිපුඤ්ඤප්පවත්තියා පකතූපනිස්සයපච්චයො. තථා ඉමස්මිං භවෙ ච පච්ඡිමෙ කාලෙ පටිලභිස්සමානා ඉස්සරියට්ඨානධනධඤ්ඤසම්පත්තියො පුරිමෙ කාලෙ ඨිතානං මහාජනානං නානාභිසඞ්ඛාරුප්පත්තියා පකතූපනිස්සයපච්චයො. අනාගතභවෙ ච අනුභවිස්සමානා භවසම්පත්ති භොග සම්පත්තියො මග්ගඵලනිබ්බානසම්පත්තියො ච එතරහි පච්චුප්පන්නභවෙ ඨිතානං දානසීලාදිපුඤ්ඤකිරියුප්පත්තියා පකතූපනිස්සයපච්චයො. යථා හි ලොකෙ හෙමන්තෙ කාලෙ ධඤ්ඤප්ඵලානි ලභිස්සාමාති වස්සිකෙ කාලෙ කස්සනවප්පනකම්මානි ආරභන්ති, කම්මෙ සිද්ධෙ තං තං ධනං ලභිස්සාමාති පුබ්බභාගෙ තං තං වීරියකම්මං වා තං තං පඤ්ඤාකම්මං වා ආරභන්ති. තත්ථ ධඤ්ඤප්ඵලප්පටිලාභො ච තං තං ධනප්පටි ලාභොච තං තං කම්මාරම්භස්ස අනාගතපකතූපනිස්සයපච්චයො තං තං කම්මාරම්භො ච ධඤ්ඤප්ඵලප්පටිලාභස්ස ච තං තං ධනප්පටි ලාභස්ස ච අතීතපකතූපනිස්සයපච්චයො. එවමෙව පච්ඡිමෙ අනාගතෙ කාලෙ නානාකම්මප්ඵලානි සම්පස්සන්තා පත්ථයන්තා මහාජනා පුරිමෙ පච්චුප්පන්නෙ කාලෙ නානාපුඤ්ඤකම්මානි ආරභන්ති. තත්ථ පුඤ්ඤප්ඵලානි පුඤ්ඤකම්මානං අනාගතපකතූපනිස්සයපච්චයො. පුඤ්ඤකම්මානි පුඤ්ඤප්ඵලානං අතීතපකතූපනිස්සයපච්චයො. තස්මා අනාගතපකතූපනිස්සයොපි අතීතපකතූපනිස්සයො විය අතිමහන්තො පච්චයො හොති.

පච්චුප්පන්නා බුද්ධාදයො පච්චයා පච්චුප්පන්නානං මනුස්සදෙවබ්‍රහ්මානං පච්චුප්පන්නා මාතාපිතරො පච්චුප්පන්නානං පුත්තධීතාදීනං පච්චුප්පන්නපකතූප නිස්සයො නාම. සො සුපාකටොයෙව.

අජ්ඣත්තභූතා පකතූපනිස්සයධම්මා නාම බුද්ධාදීසු සවිඤ්ඤාණකසන්තානෙසු උප්පන්නා පච්චයධම්මා. බහිද්ධාභූතා පකතූපනිස්සයධම්මා නාම සත්තානං පතිට්ඨානභූතා පථවිපබ්බතනදී සමුද්දාදයො තෙසං තෙසං සත්තානං බහූපකාරා අරඤ්ඤවනරුක්ඛ තිණපුබ්බණ්ණාපරණ්ණාදයො චන්දසූරියගහනක්ඛත්තාදයො වස්සොදකඅග්ගිවාතසීතඋණ්හාදයො ච සබ්බෙපි තෙ සත්තානං කුසලුප්පත්තියා වා අකුසලුප්පත්තියා වා සුඛුප්පත්තියා වා දුක්ඛුප්පත්තියා වා බලවපච්චයා හොන්ති.

ඉමෙ ජනා දිට්ඨෙව ධම්මෙ පරිනිබ්බායිස්සාමාති බොධිපක්ඛිය ධම්මෙ වා භාවෙන්ති, අනාගතෙ බුද්ධකාලෙ පරිනිබ්බායිස්සාමාති පාරමීධම්මෙ වා පරිපූරෙන්ති. තත්ථ නිබ්බානං තෙසං ධම්මානං උප්පත්තියා බලවපච්චයො හොති.

ලොකෙ නානාවොහාරභූතා නාමපඤ්ඤත්තියො ච බුද්ධ සාසනෙ තිපිටකපරියත්තිධම්මභූතා නාමපඤ්ඤත්තියො ච තෙසං තෙසං අත්ථානං ජානනත්ථාය බලවපච්චයො.

තත්ථ සඞ්ඛතධම්මා නාම පච්චයෙ සති උප්පජ්ජන්ති, අසති නුප්පජ්ජන්ති. උප්පජ්ජිත්වාපි පච්චයෙ සති තිට්ඨන්ති, අසති න තිට්ඨන්ති. තස්මා තෙසං උප්පත්තියා වා ඨිතියා වා පච්චයො නාම ඉච්ඡිතබ්බො. නිබ්බානං පන පඤ්ඤත්ති ච අසඞ්ඛතධම්මා හොන්ති අජාතිධම්මා අනුප්පාදධම්මා නිච්ච ධම්මා ධුවධම්මා. තස්මා තෙසං උප්පාදාය වා ඨිතියා වා පච්චයො නාම නත්ථීති.

කුසලො කුසලස්ස උපනිස්සයො. සද්ධං උපනිස්සාය දානං දෙති, සීලං සමාදියතීතිආදිනා සුපාකටො. තථා රාගං උපනිස්සාය පාණං හනති, අදින්නං ආදියතීතිආදිනා සප්පායං උතුං සප්පායං භොජනං උපනිස්සාය කායිකං සුඛං පච්චනුභොතීතිආදිනා ච අකුසලො අකුසලස්ස, අබ්‍යාකතො අබ්‍යාකතස්ස උපනිස්සයොපි සුපාකටො.

කුසලො පන අකුසලස්සපි බලවූපනිස්සයො. දානං දත්වා තෙන දානෙන අත්තානං උක්කංසෙති, පරං වම්හෙති. තථා සීල සම්පන්නො හුත්වා සමාධිසම්පන්නො හුත්වා පඤ්ඤාසම්පන්නො හුත්වා අත්තානං උක්කංසෙති, පරං වම්හෙති.

කුසලො අබ්‍යාකතස්සපි බලවූපනිස්සයො. සබ්බානි චතුභූමිකකුසලකම්මානි වා කම්මපරිවාරානි කුසලානි වා කාලන්තරෙ චතුභූමිකානං විපාකාබ්‍යාකතානං බලවූපනිස්සයො. දානපාරමිං පූරෙන්තා පූරණකාලෙ බහුං කායිකදුක්ඛං පච්චනුභවන්ති. තථා සීලපාරමිං නික්ඛමපාරමිං පඤ්ඤාපාරමිං වීරියපාරමිං ඛන්තිපාරමිං සච්චපාරමිං අධිට්ඨානපාරමිං මෙත්තාපාරමිං උපෙක්ඛා පාරමිං. එසෙව නයො ඣානභාවනා මග්ගභාවනාසුපි.

අකුසලො කුසලස්සපි බලවූපනිස්සයො. ඉධෙකච්චො පාපං කත්වා පච්ඡා විප්පටිසාරී හුත්වා තස්ස පාපස්ස පහානාය දානසීලඣානමග්ගකුසලානි සම්පාදෙති. තං පාපං තෙසං කුසලානං බලවූපනිස්සයො.

අකුසලො අබ්‍යාකතස්සපි බලවූපනිස්සයො. ඉධ බහූ ජනා දුච්චරිතානි කත්වා චතූසු අපායෙසු පතිත්වා අපායදුක්ඛං පච්චනුභවන්ති. දිට්ඨධම්මෙපි කෙචි අත්තනො වා පරස්ස වා දුච්චරිතකම්ම පච්චයා බහුං දුක්ඛං පච්චනුභවන්ති. කෙචි දුච්චරිතකම්මෙන ධනං ලභිත්වා සුඛං පච්චනුභවන්ති. බහුජ්ජනා රාගමූලකං බහුං දුක්ඛං පච්චනුභවන්ති, දොසමූලකං දිට්ඨිමූලකං මානමූලකන්ති.

අබ්‍යාකතො කුසලස්සපි බලවූපනිස්සයො. ධන සම්පත්තියා දානං දෙති, සීලං පූරෙති, පඤ්ඤං පූරෙති, භාවනාසප්පායං ආවාසං වා ලෙණං වා ගුහංවා රුක්ඛං වා අරඤ්ඤං වා පබ්බතං වා ගොචරගාමං වා උතුසප්පායං වා ආහාරසප්පායං වා ලභිත්වා තං තං භාවනං භාවෙති.

අබ්‍යාකතො අකුසලස්සපි බලවූපනිස්සයො. ලොකෙ චක්ඛුසම්පදං නිස්සාය බහූනි දස්සනමූලානි අකුසලානි උප්පජ්ජන්ති. එස නයො සොතසම්පදාදීසු . තථා හත්ථසම්පදං පාදසම්පදං සත්ථසම්පදං ආවුධසම්පදන්තිආදිනාපි වත්තබ්බො. එවං උපනිස්සයො තිවිධො හොති.

ඉධ සුත්තන්තූපනිස්සයොපි වත්තබ්බො. කල්‍යාණමිත්තං උප නිස්සාය පාපමිත්තං උපනිස්සාය ගාමං උපනිස්සාය අරඤ්ඤං උපනිස්සායාතිආදිනා බහූසු ඨානෙසු ආගතො. අපි ච පඤ්චනියාමධම්මා සත්තලොක සඞ්ඛාරලොක ඔකාසලොක සඞ්ඛාතානං තිණ්ණං ලොකානං අවිච්ඡින්නප්පවත්තියා බලවපච්චයා හොන්ති. අයඤ්ච අත්ථො නියාමදීපනියං අම්හෙහි විත්ථාරතො දීපිතොති.

කෙනට්ඨෙන ආරම්මණූපනිස්සයොති. අධිපතිභූතං ආරම්මණමෙව ආරම්මණිකධම්මානං බලවනිස්සයට්ඨෙන ආරම්මණූප නිස්සයො.

කෙනට්ඨෙන අනන්තරූපනිස්සයොති. පුරිමං අනන්තරචිත්තමෙව පච්ඡිමස්ස අනන්තරචිත්තස්ස උප්පජ්ජනත්ථාය බලවනිස්සයට්ඨෙන අනන්තරූපනිස්සයො. මාතා විය පුරිමචිත්තං, පුත්තො විය පච්ඡිමචිත්තං. යථා මාතා අත්තනො අනන්තරෙ පුත්තස්ස උප්පජ්ජනත්ථාය බලවූප නිස්සයො හොති, තථා පුරිමචිත්තං පච්ඡිමචිත්තස්ස උප්පජ්ජනත්ථායාති.

කෙනට්ඨෙන පකතූපනිස්සයොති. පකතියාව ලොකෙ පණ්ඩිතානං පාකටො උපනිස්සයො පකතූපනිස්සයො.

එත්ථ ච අනන්තරූපනිස්සයානුභාවො අනන්තරචිත්තෙ එව එරති. පකතූපනිස්සයානුභාවො පන දූරෙපි එරතියෙව. තථා හි ඉමස්මිං භවෙ පුරිමෙසු දිවසෙසු වා මාසෙසු වා සංවච්ඡරෙසු වා දිට්ඨසුතඝායිතසායිතඵුසිතවිඤ්ඤාතානි ආරම්මණානි පච්ඡාතථාරූපෙ පච්චයෙ සති වස්සසතෙපි මනොද්වාරෙ ආපාතං ආගච්ඡන්ති. ඉදං නාම පුබ්බෙ මයා දිට්ඨං සුතන්තිආදිනා සත්තා අනුස්සරන්ති. ඔපපාතිකසත්තා පන පුරිමභවංපි අනුස්සරන්ති. තථා මනුස්සෙසුපි අප්පෙකච්චෙ ජාතිස්සරසඤ්ඤාලාභිනො. තථා පුබ්බෙ අනෙකසතසහස්සෙසු දිට්ඨාදීසු වත්ථූසු පච්ඡා එකස්මිං ඛණෙ එකං වත්ථුං දිස්වා වා සුත්වා වා තස්මිං එව ඛණෙ බහූසුපි තෙසු මනොවිඤ්ඤාණසන්තානං එරමානං පවත්තතීති. උපනිස්සයපච්චය දීපනා නිට්ඨිතා.

10. පුරෙජාතපච්චයො

තිවිධො පුරෙජාතපච්චයො. වත්ථුපුරෙජාතපච්චයො ච ආරම්මණපුරෙජාතපච්චයො ච වත්ථාරම්මණපුරෙජාතපච්චයො ච.

තත්ථ වත්ථුපුරෙජාතො ච වත්ථාරම්මණපුරෙජාතො ච පුබ්බෙ නිස්සයපච්චයෙ නිස්සයනාමෙන වුත්තා එව.

ආරම්මණපුරෙජාතො නාම පච්චුප්පන්නානි අට්ඨාරසනිප්ඵන්නරූපානි එව. තෙසුපි පච්චුප්පන්නානි රූපසද්දාදීනි පඤ්චාරම්මණානි පඤ්චන්නං පඤ්චවිඤ්ඤාණ වීථිචිත්තානං නියමතො ආරම්මණපුරෙජාතපච්චයා හොන්ති. යථා හි වීණාසද්දා නාම වීණාතන්තීසු වීණාදණ්ඩකෙන පහරණ පච්චයා එව උප්පජ්ජන්ති. එවඤ්ච සති තෙ සද්දා පුරෙජාතාහි වීණාතන්ති වීණාදණ්ඩකෙහි විනා උප්පජ්ජිතුං න සක්කොන්ති. එවමෙවං පඤ්ච විඤ්ඤාණ වීථිචිත්තානිපි පඤ්චසු වත්ථුද්වාරෙසු පඤ්චන්නං ආරම්මණානං ආපාතාගමන පච්චයා එව උප්පජ්ජන්ති. ආපාතාගමනඤ්ච තෙසං ද්වින්නං ඨිතිපත්තකාලෙ එව හොති. න කෙවලඤ්ච තස්මිං කාලෙ තානි පඤ්චාරම්මණානි තෙසු පඤ්චවත්ථූසු එව ආපාතමාගච්ඡන්ති. අථ ඛො භවඞ්ගමනොද්වාරෙපි ආපාතං ආගච්ඡන්තියෙව. තස්මිං ආපාතගමනත්තා එව තං භවඞ්ගම්පි ද්වික්ඛත්තුං චලිත්වා උපච්ඡිජ්ජති, භවඞ්ගුපච්ඡෙදෙ එව තානි වීථිචිත්තානි උප්පජ්ජන්ති. එවඤ්ච සති තානි වීථිචිත්තානි පුරෙජාතෙහි වත්ථු ද්වාරාරම්මණෙහි විනා උප්පජ්ජිතුං න සක්කොන්තීති. තානි පන සබ්බානිපි අට්ඨාරසනිප්ඵන්නරූපානි නිරුද්ධානි හුත්වා අතීතානිපි හොන්ති, අනුප්පන්නානි හුත්වා අනාගතානිපි හොන්ති. උප්පන්නානි හුත්වා පච්චුප්පන්නානිපි හොන්ති. සබ්බානිපි මනොවිඤ්ඤාණවීථිචිත්තානං ආරම්මණානි හොන්ති. තෙසු පච්චුප්පන්නානි එව තෙසං ආරම්මණපුරෙජාතපච්චයා හොන්ති. යදා දූරෙ වා පටිච්ඡන්නෙ වා ඨිතං තං තං ආරම්මණවත්ථුං මනසා එව ආරම්මණං කරොති, තදා තං තං වත්ථු සචෙ තත්ථ තත්ථ විජ්ජමානං හොති, පච්චුප්පන්නං නාම හොති. පුරෙජාතපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

11. පච්ඡාජාතපච්චයො

පච්ඡිමං පච්ඡිමං පච්චුප්පන්නං චිත්තං පුරෙජාතස්ස පච්චුප්පන්නස්ස චතු සමුට්ඨානිකස්ස රූපකායස්ස වුඩ්ඪිවිරූළ්හියා පච්ඡාජාතපච්චයො. යථා තං පච්ඡිමවස්සෙසු අනුවස්සං වස්සමානානි වස්සොදකානි පුරිමවස්සෙසු ජාතානං රුක්ඛපොතකානං වුඩ්ඪිවිරූළ්හියා පච්ඡාජාත පච්චයා හොන්තීති.

තත්ථ පච්ඡිමං පච්ඡිමං චිත්තන්ති පඨමභවඞ්ගතො පට්ඨාය යාව චුති චිත්තා සබ්බං චිත්තං වුච්චති. පුරෙජාතස්සාති පටිසන්ධිචිත්තෙන සහුප්පන්නං කම්මජරූපකායං ආදිං කත්වා අජ්ඣත්තසන්තානපරියාපන්නො සබ්බො චතුසමුට්ඨානිකරූපකායො වුච්චති.

පටිසන්ධිචිත්තෙන සහුප්පන්නස්ස කම්මජරූපකායස්ස පඨම භවඞ්ගාදීනි පන්නරසභවඞ්ගචිත්තානි පච්ඡාජාතපච්චයා හොන්ති. පටිසන්ධි චිත්තං පන තෙන කායෙන සහුප්පන්නත්තා පච්ඡජාතං න හොති. සොළසමභවඞ්ගචිත්තඤ්ච තස්ස කායස්ස භිජ්ජනක්ඛෙත්තෙ උප්පන්නත්තා පච්චයො න හොති. තස්මා පන්නරසභවඞ්ගචිත්තානීති වුත්තං.

පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතික්ඛණෙ පන ද්වෙ රූපකායා උප්පජ්ජන්ති කම්මජරූපකායො ච උතුජරූපකායොච. තථා භඞ්ගක්ඛණෙපි. පඨමභවඞ්ගස්ස උප්පාදක්ඛණෙ පන තයො රූපකායා උප්පජ්ජන්ති කම්මජරූපකායො ච උතුජරූපකායො ච චිත්තජරූපකායො ච. යදා බහිද්ධාහාරප්ඵරණං ලභිත්වා අජ්ඣත්තාහාරො ආහාරජරූපකායං ජනෙති, තතො පට්ඨාය චතුසමුට්ඨානිකා චත්තාරො රූපකායා දීප ජාලා විය පවත්තන්ති. තෙ උප්පාදක්ඛණං අතික්කම්ම යාව ඨිතිභාවෙන ධරන්ති, තාව පන්නරසචිත්තානි තෙසං කායානං පච්ඡාජාතපච්චයා හොන්තියෙව.

වුඩ්ඪිවිරූළ්හියාති චතුසමුට්ඨානිකරූපසන්තතියා උපරූපරි වුඩ්ඪියා ච විරූළ්හියා ච. තථාහි පුරිමා පුරිමා චත්තාරො රූපකායා සවෙ පච්ඡාජාත පච්චයං පුනප්පුනං ලභන්ති, එවං සති තෙ නිරුජ්ඣන්තාපි පච්ඡාරූපසන්තතිපරම්පරානං වුඩ්ඪියා ච විරූළ්හියා ච වෙපුල්ලාය ච බලව පච්චයා හුත්වා නිරුජ්ඣන්තීති. පච්ඡාජාතපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

12. ආසෙවනපච්චයො

ද්වාදස අකුසලචිත්තානි සත්තරස ලොකියකුසල චිත්තානි ආවජ්ජනද්වයවජ්ජිතානි අට්ඨාරසකිරියචිත්තානීති සත්ත චත්තාලීසං ලොකියජවනචිත්තානි ආසෙවනපච්චයො. තෙසු නිරන්තරප්පවත්තං ජවනසන්තතිං පත්වා පුරිමං පුරිමං ජවනචිත්තං ආසෙවන පච්චයො. චතූහි මග්ගචිත්තෙහි පච්ඡිමං පච්ඡිමං චිත්තං ආසෙවනපච්චයුප්පන්නං.

කෙනට්ඨෙන ආසෙවනන්ති. උපරූපරිපගුණභාවවඩ්ඪනත්ථංථාම බලවඩ්ඪනත්ථඤ්ච පරිවාසග්ගාහාපනට්ඨෙන.

තත්ථ පගුණභාවොති පුනප්පුනං සජ්ඣායිතස්ස පාළිපාඨස්ස සුඛෙන පවත්තනං විය ජවනට්ඨානජවනකිච්චසඞ්ඛාතෙ ඨානකිච්චවිසෙසෙ පච්ඡිම පච්ඡිමචිත්තස්ස සුඛෙන පවත්තනං. පරිවාසො නාම කොසෙය්‍යාවත්ථං පුනප්පුනං සුගන්ධෙන පරිවාසනං විය චිත්තසන්තානෙ පුනප්පුන්නං රජ්ජනදුස්සනාදිනා වා අරජ්ජන අදුස්සනාදිනා වා පරිවාසනං. පුරිමස්මිං ජවනචිත්තෙ නිරුද්ධෙපි තස්ස ජවනවෙගො න නිරුජ්ඣති, පච්ඡිමං චිත්තසන්තානං ඵරමානො පවත්තතියෙව. තස්මා පච්ඡිමං පච්ඡිමං ජවනචිත්තං උප්පජ්ජමානං තෙන වෙගෙන පග්ගහිතං බලවතරං හුත්වා උප්පජ්ජති. එවං පුරිමචිත්තං අත්තනො පරිවාසං පච්ඡිමචිත්තං ගණ්හාපෙති. පච්ඡිමඤ්ච චිත්තං පුරිමස්ස චිත්තස්ස පරිවාසං ගහෙත්වා පවත්තති. එවං සන්තෙපි සො ආසෙවනවෙගො පකතියා සත්තහි චිත්තවාරෙහි පරික්ඛයං ගච්ඡති, තතො පරං තදාරම්මණවිපාක චිත්තං වා උප්පජ්ජති, භවඞ්ග චිත්තවාරො වා පවත්තති.

ඉධ සුත්තන්තාසෙවනපච්චයොපි වත්තබ්බො. සතිපට්ඨානං භාවෙති, සම්මප්පධානං භාවෙති, සතිසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති, ධම්ම විචයසම්බොජ්ඣඞ්ගං භාවෙති, සම්මාදිට්ඨිං භාවෙති, සම්මාසඞ්කප්පං භාවෙතීතිආදිනා බහූසු ඨානෙසු වුත්තො. තත්ථ භාවෙතීති එකංපි දිවසං භාවෙති, සත්තපි දිවසානි භාවෙති, එකංපි මාසං භාවෙති, සත්තපි මාසානි භාවෙති, එකංපි සංවච්ඡරං භාවෙති, සත්තපි සංවච්ඡරානි භාවෙතීති අත්ථො.

පුරිමපුරිමෙසු භවෙසු ආසෙවිතානි භාවිතානි බහුලී කතානි කුසලානි වා අකුසලානි වා පච්ඡිමපච්ඡිමෙසු භවෙසු බලවතරානං කුසලානං වා අකුසලානං වා උප්පත්තියා ආසෙවන පච්චයො.

කාලන්තරෙ වා භවන්තරෙ වා තාදිසානං කුසලාකුසලානං උප්පත්තියා පච්චයො උපනිස්සයපච්චයො නාම. තෙසංයෙව බලවතරත්ථාය පච්චයො ආසෙවනපච්චයො නාම.

ලොකෙපි මහන්තෙසු චිත්තභාවනාකම්මෙසු වාචා භාවනාකම්මෙසු කායභාවනාකම්මෙසු අඞ්ගපච්චඞ්ගභාවනාකම්මෙසු කම්මායතනසිප්පායතනවිජ්ජාඨානෙසු ච ආසෙවනා භාවනා බහුලීකම්මානං නිස්සන්දගුණා නාම සන්දිස්සන්තියෙව.

සබ්බෙසං ඛණිකධම්මානං මජ්ඣෙ එවරූපස්ස ආසෙවන පච්චයස්ස විජ්ජමානත්තා පුරිසබලපුරිසථාමානං උපරූපරි වඩ්ඪන වසෙන චිරකාලං පවත්තිතානි පුරිසකම්මානි නිප්ඵත්තිං පාපුණන්ති, සබ්බඤ්ඤුබුද්ධභාවංපි ගච්ඡන්ති. ආසෙවනපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

13. කම්මපච්චයො

දුවිධො කම්මපච්චයො සහජාතකම්මපච්චයො නානාක්ඛණික කම්මපච්චයො.

තත්ථ ඛණත්තයසමඞ්ගි භූතා සබ්බාපි කුසලාකුසලා බ්‍යාකතචෙතනා සහජාතකම්ම පච්චයො. චෙතනාසම්පයුත්තා සබ්බෙපි චිත්තචෙතසිකා ධම්මාච පටිසන්ධිචිත්තෙන සහුප්පන්නා කම්මජරූපධම්මා ච පවත්තිකාලෙ සබ්බෙපි චිත්තජරූපධම්මා ච තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා.

අතීතා කුසලාකුසලචෙතනා නානාක්ඛණිකකම්ම පච්චයො. බාත්තිංසවිධා ලොකියවිපාක චිත්තචෙතසිකා ධම්මා ච සබ්බෙ කම්මජරූපධම්මා ච තස්ස පච්චයස්ස පච්චයුප්පන්නා.

කෙනට්ඨෙන කම්මන්ති. කිරියාවිසෙසට්ඨෙන කම්මං. චෙතනා හි කිරියා විසෙසො හොති සබ්බකම්මෙසු ජෙට්ඨකත්තා. තා හි සබ්බෙසු කායවචීමනොකම්මෙසු පච්චුපට්ඨිතෙසු තස්ස තස්ස කම්මස්ස නිප්ඵත්තත්ථාය සම්පයුත්තධම්මෙ චෙතෙති කප්පෙති සංවිදහති, එකතො උට්ඨාපෙති, තස්මා සබ්බකම්මෙසු ජෙට්ඨකා හොති. ඉති කිරියාවිසෙසට්ඨෙන කම්මං නාම. කරොන්ති එතෙනාති වා කම්මං. කිං කරොන්ති. කායිකකිරියංපි කරොන්ති, වාචසිකකිරියංපි කරොන්ති, මානසිකකිරියංපි කරොන්ති. තත්ථ කායිකකිරියා නාම ගමනඨාන නිසජ්ජාදයො අභික්කමනපටික්කමනාදයො අන්තමසො අක්ඛිදලානං උක්ඛිපනනික්ඛිපනානිපි. වාචසිකකිරියා නාම වාචාපවත්තනකිරියා. මානසිකකිරියා නාම සුචින්තිත දුචින්තිතකිරියා, අන්තමසො පඤ්ච විඤ්ඤාණානං දස්සනකිච්චසවනකිච්චාදීනිපි. සබ්බාපි ඉමා කිරියායො එතාය චෙතනාය සත්තා කරොන්ති, සංවිදහන්ති, තස්මා සා චෙතනා කම්මං නාම.

අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙන සහ ජායතීති සහජාතං. සහජාතඤ්ච තං කම්මඤ්චාති සහජාතකම්මං. සහජාතකම්මං හුත්වා පච්චයො සහජාතකම්ම පච්චයො. සහජාතකම්මභාවෙන පච්චයොති වුත්තං හොති.

අඤ්ඤො කම්මස්ස උප්පත්තික්ඛණො අඤ්ඤො විපාකස්ස උප්පත්තික්ඛණොති එවං විසුං විසුං උප්පත්තික්ඛණො එතස්සාති නානාක්ඛණිකං. නානාක්ඛණිකඤ්ච තං කම්මඤ්චාති නානාක්ඛණිකකම්මං. නානාක්ඛණිකකම්මං හුත්වා පච්චයො නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයො. නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයභාවෙන පච්චයොති වුත්තං හොති. අරියමග්ගසම්පයුත්තා චෙතනා අත්තනො නිරුද්ධානන්තරෙ එව අරියඵලවිපාකං ජනෙති, සාපි නානාක්ඛණිකා එව හොති.

එත්ථ ච එකා දානකුසලචෙතනා අත්තනා සහජාතානං චිත්තචෙතසිකානඤ්ච කායිකවාචසිකකිරියාභූතානං චිත්තජරූපානඤ්ච සහජාතකම්මපච්චයො. තාය චෙතනාය ආයතිං කාලන්තරෙ උප්පජ්ජමානස්ස විපාකක්ඛන්ධස්ස ච කම්මජරූපක්ඛන්ධස්ස ච නානාක්ඛණික කම්මපච්චයො. එවං එකා කම්මපථපත්තා සුචරිතදුච්චරිතචෙතනා ද්වීසු කාලෙසුද්වින්නං පච්චයුප්පන්නානං ද්වීහි පච්චයසත්තීහි පච්චයො හොතීති.

එත්ථ ච නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙ කම්මන්ති කිරියාවිසෙසො. සො පන චෙතනාය නිරුද්ධායපි අනිරුජ්ඣිත්වා තං චිත්තසන්තානං අනුගච්ඡතියෙව. යදා විපච්චිතුං ඔකාසං ලභති, තදා සො කිරියා විසෙසො චුතිනන්තරෙ එකො අත්තභාවො හුත්වා විපච්චති පාතුභවති. ඔකාසං පන අලභමානා භවසතංපි භවසහස්සංපි භවසතසහස්සංපි තං සන්තානං අනුගච්ඡතියෙව. මහග්ගතකම්මං පන ලද්ධොකාසෙ සති දුතියභවෙ බ්‍රහ්මලොකෙ එකො බ්‍රහ්මත්තභාවො හුත්වා විපච්චති පාතුභවති. සුපරිපක්කකම්මත්තා පන දුතියභවෙයෙව ඨීයති, තතො පරං නානුගච්ඡතීති. කම්මපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

14. විපාකපච්චයො

ඡත්තිංසවිධා විපාකභූතා සහජාතචිත්තචෙතසිකා ධම්මා විපාක පච්චයො. තෙයෙව අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච පටිසන්ධික්ඛණෙ කම්මජරූපානි ච පවත්තික්ඛණෙ විපාක චිත්තජාතානි චිත්තජරූපානි ච විපාකපච්චයුප්පන්නා.

කෙනට්ඨෙන විපාකොති. විපච්චනට්ඨෙන විපාකො. විපච්චනං නාම මුදුතරුණභාවං අතික්කම්ම විපක්කභාවං ආපජ්ජනං. කස්ස පන ධම්මස්ස මුදුතරුණභාවො, කස්ස විපක්කභාවොති. නානාක්ඛණිකකම්මපච්චය සඞ්ඛාතස්ස අතීතකම්මස්ස මුදුතරුණභාවො, තස්සෙව කම්මස්ස විපක්කභාවො.

තත්ථ එකස්ස කම්මස්ස චතස්සො අවත්ථායො හොන්ති චෙතනා වත්ථා කම්මාවත්ථා නිමිත්තාවත්ථා විපාකාවත්ථාති.

තත්ථ තාය චෙතනාය නිරුද්ධායපි තස්සා කිරියා විසෙසො න නිරුජ්ඣති, තං චිත්තසන්තානං අනුගච්ඡතියෙව. අයං කම්මාවත්ථා නාම.

නිමිත්තාවත්ථාති තං කම්මං යදා විපච්චිතුං ඔකාසං ලභති, තදා මරණාසන්නකාලෙ තස්ස පුග්ගලස්ස තමෙව කම්මං වා පච්චුපට්ඨාති, සො පුග්ගලො තදා දානං දෙන්තො විය සීලං රක්ඛන්තො විය පාණඝාතං වා කරොන්තො විය හොති. කම්මනිමිත්තං වා පච්චුපට්ඨාති, දාන වත්ථුආදිකං වා සත්ථාදිකං වා අඤ්ඤං වාපි පුබ්බෙ තස්ස කම්මස්ස උපකරණභූතං ආරම්මණං තදා තස්ස පුග්ගලස්ස හත්ථගතං විය හොති. ගතිනිමිත්තං වා පච්චුපට්ඨාති, දිබ්බවිමානාදිකං වා නිරයග්ගිජාලාදිකං වා උප්පජ්ජමානභවෙ උපලභිතබ්බං වා අනුභවිතබ්බං වා ආරම්මණං තදා දිස්සමානං හොති. අයං නිමිත්තා වත්ථා නාම.

විපාකාවත්ථාති සචෙ සො පුග්ගලො තථා පච්චුපට්ඨිතං තං කම්මං වා කම්මනිමිත්තං වා ගතිනිමිත්තං වා එකං ආරම්මණං අමුඤ්චමානො මරති, තදා තං කම්මං තස්මිංභවෙ විපච්චති, තං කම්මං තස්මිංභවෙ එකො අත්තභාවො හුත්වා පාතුභවති . තත්ථ පුරිමාසු තීසු අවත්ථාසු තං කම්මං මුදුතරුණභූතං හොති, පච්ඡිමං පන විපාකාවත්ථං පත්වා විපක්කභූතං හොති. තෙන වුත්තං විපච්චනං නාම මුදුතරුණභාවං අතික්කම්ම විපක්කභාවං ආපජ්ජනන්ති. එවං විපක්කභාවං ආපන්නො චිත්ත චෙතසිකධම්මසමූහො විපාකො නාම.

තත්ථ යථා අම්බපජ්ඵලානි නාම යදා විපක්කභාවං ආපජ්ජන්ති, තදා සබ්බසො සිනිද්ධරූපානි හොන්ති. එවමෙවං විපාකධම්මා නාම නිරුස්සාහා නිබ්‍යාපාරා හුත්වා සබ්බසො සන්තරූපා හොන්ති. තෙසං සන්තරූපත්තායෙව භවඞ්ගචිත්තානං ආරම්මණං අවිභූතං හොති, භවඞ්ගතො වුට්ඨානකාලෙ තං ආරම්මණං න ජානාති. තථාහි රත්තියං නිද්දායන්තස්ස පුරිමභවෙ මරණාසන්නකාලෙ යථාගහිතං කම්මාදිකං ආරම්මණං ආරබ්භ භවඞ්ගසොතං පවත්තමානංපි තස්ස භවඞ්ගසොතස්ස තං ආරම්මණං ආරබ්භ ඉදං නාම මෙ පුරිමභවෙ ආරම්මණං දිට්ඨන්ති කස්සචි ජානනවීථිචිත්තස්ස උප්පත්තියා පච්චයො න හොති. සො පුග්ගලො නිද්දායනකාලෙපි උට්ඨානකාලෙපි පුරිමභවසිද්ධං තං නිමිත්තං න ජානාති. එවං නිරුස්සාහනිබ්‍යාපාරසන්තරූප භාවෙන උපකාරකතා විපාකපච්චයතා නාමාති. විපාක පච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

15. ආහාරපච්චයො

දුවිධො ආහාරපච්චයො රූපාහාරපච්චයො අරූපාහාර පච්චයො.

තත්ථ රූපාහාරපච්චයො නාම කබළීකාරාහාරසඞ්ඛාතං ඔජ රූපං වුච්චති. සො ච අජ්ඣත්තාහාරො බහිද්ධාහාරොති දුවිධො. කබළීකාරාහාරභක්ඛානං සත්තානං සබ්බෙපි චතුසමුට්ඨානිකරූපධම්මා තස්ස දුවිධස්ස රූපාහාරස්ස පච්චයුප්පන්නා.

අරූපාහාරො පන තිවිධො ඵස්සාහාරො මනොසඤ්චෙතනා හාරො විඤ්ඤාණාහාරො ච. තයොපෙතෙ ධම්මා සහජාතානං නාමරූපධම්මානං ආහාරපච්චයො හොන්ති. සහජාතා ච නාමරූප ධම්මා තෙසං පච්චයුප්පන්නා.

කෙනට්ඨෙන ආහාරොති. භුසං හරණට්ඨෙන ආහාරො. භුසං හරණට්ඨෙනාතිච දළ්හං පවත්තාපනට්ඨෙන, චිරකාලං ඨිතියා වුඩ්ඪියා විරූළ්හියා වෙපුල්ලාය උපත්ථම්භනට්ඨෙනාති වුත්තං හොති. ජනනකිච්චයුත්තොපි ආහාරො උපත්ථම්භනකිච්චප්පධානො හොතීති.

තත්ථ දුවිධො රූපාහාරො අජ්ඣත්තසන්තානෙ චතුසමුට්ඨානිකං රූපකායං උපබ්‍රූහයන්තො භුසං හරති, දළ්හං පවත්තෙති, චිරං අද්ධානං ගමෙති, තං තං ආයුකප්පපරියොසානං පාපෙතීති ආහාරො.

ඵස්සාහාරො ආරම්මණෙසු ඉට්ඨානිට්ඨරසං නීහරන්තො සම්පයුත්තධම්මෙ භුසං හරති. මනොසඤ්චෙතනාහාරො කායවචී මනොකම්මෙසු උස්සාහං ජනෙන්තො සම්පයුත්තධම්මෙ භුසං හරති. විඤ්ඤාණාහාරො ආරම්මණවිජානනට්ඨෙන පුබ්බඞ්ගමකිච්චං වහන්තො සම්පයුත්තධම්මෙ භුසං හරති, දළ්හං පවත්තෙති, චිරං අද්ධානං ගමෙතීති ආහාරො. සම්පයුත්තධම්මෙ භුසං හරන්තො සහජාතරූපධම්මෙපි භුසං හරතියෙව.

ඉධ සුත්තන්තනයොපි වත්තබ්බො. යථා සකුණා නාම චක්ඛූහි දිසාවිදිසං විභාවෙත්වා පත්තෙහි රුක්ඛතො රුක්ඛං වනතො වනං ආකාසෙන පක්ඛන්දිත්වා තුණ්ඩකෙහි ඵලාඵලානි තුදිත්වා යාවජීවං අත්තානං යාපෙන්ති. තථා ඉමෙ සත්තා ඡහි විඤ්ඤාණෙහි ආරම්මණානි විභාවෙත්වා ඡහි මනොසඤ්චෙතනාහාරෙහි ආරම්මණවත්ථුප්පටිලාභත්ථාය උස්සුක්කනං කත්වා ඡහි ඵස්සාහාරෙහි ආරම්මණෙසු රසං පාතුභවන්තං කත්වා සුඛදුක්ඛං අනුභවන්ති. විඤ්ඤාණෙහි වා ආරම්මණානි විභාවෙත්වා නාමරූප සම්පත්තිං සාධෙන්ති. ඵස්සෙහි ආරම්මණෙසු රසං පාතුභවන්තං කත්වා ආරම්මණරසානුභවනං වෙදනං සම්පාදෙත්වා තණ්හාවෙපුල්ලං ආපජ්ජන්ති. චෙතනාහි තණ්හාමූලකානි නානාකම්මානි පසවෙත්වා භවතො භවං සංසරන්ති. එවං ආහාරධම්මානං මහන්තං ආහාරකිච්චං වෙදිතබ්බන්ති. ආහාරපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

16. ඉන්ද්‍රියපච්චයො

තිවිධො ඉන්ද්‍රියපච්චයො සහජාතින්ද්‍රියපච්චයො පුරෙ ජාතින්ද්‍රියපච්චයො රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයො.

තත්ථ පන්නරසින්ද්‍රියධම්මා සහජාතින්ද්‍රියපච්චයො නාම, ජීවිතින්ද්‍රියං මනින්ද්‍රියං සුඛින්ද්‍රියං දුක්ඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියං උපෙක්ඛින්ද්‍රියං සද්ධින්ද්‍රියං විරියින්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රියං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියන්ති. තෙහි සහජාතා චිත්තචෙතසිකධම්මා ච රූපධම්මා ච තස්ස පච්චයුප්පන්නා.

පඤ්චින්ද්‍රියරූපානි පුරෙජාතින්ද්‍රියපච්චයො, චක්ඛුන්ද්‍රියං සොතින්ද්‍රියං ඝානින්ද්‍රියං ජිව්හින්ද්‍රියං කායින්ද්‍රියං. පඤ්චවිඤ්ඤාණචිත්ත චෙතසික ධම්මා තස්ස පච්චයුප්පන්නා.

එකං රූපජීවිතින්ද්‍රියං රූපජීවිතින්ද්‍රියපච්චයො. සබ්බානි කම්මජ රූපානි ජීවිතරූපවජ්ජිතානි තස්ස පච්චයුප්පන්නානි.

කෙනට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියන්ති. ඉස්සරියට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියං. තත්ථ කත්ථ ඉස්සරියන්ති. අත්තනො අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඉස්සරියං. කස්මිං කස්මිං කිච්චෙ ඉස්සරියන්ති . අත්තනො අත්තනො කිච්චෙ ඉස්සරියං. නාමජීවිතං සම්පයුත්තධම්මානං ජීවනකිච්චෙ ඉස්සරියං. ජීවනකිච්චෙති ආයුවඩ්ඪනකිච්චෙ, සන්තතිඨිතියා චිරකාලඨිතිකිච්චෙති අත්ථො. මනින්ද්‍රියං ආරම්මණග්ගහණකිච්චෙ සම්පයුත්තධම්මානං ඉස්සරියං. අවසෙසො ඉන්ද්‍රියට්ඨො පුබ්බෙ ඉන්ද්‍රියයමකදීපනියං වුත්තොයෙව.

එත්ථ වදෙය්‍යා, ද්වෙ ඉත්ථින්ද්‍රියපුරිසින්ද්‍රියධම්මා ඉන්ද්‍රියභූතා සමානාපි කස්මා ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ විසුං න ගහිතාති. පච්චයකිච්චස්ස අභාවතො. තිවිධඤ්හි පච්චයකිච්චං ජනනකිච්චඤ්ච උපත්ථම්භනකිච්චඤ්ච අනුපාලනකිච්චඤ්ච. තත්ථ යො පච්චයො පච්චයුප්පන්නධම්මස්ස උප්පාදාය පච්චයො හොති, යස්මිං අසති පච්චයුප්පන්නො ධම්මො න උප්පජ්ජති, තස්ස පච්චයකිච්චං ජනනකිච්චං නාම. යථා අනන්තරපච්චයො. යො පච්චයො පච්චයුප්පන්නධම්මස්ස ඨිතියා ච වුඩ්ඪියා ච විරූළ්හියා ච පච්චයො හොති, යස්මිං අසති පච්චයුප්පන්නො ධම්මො න තිට්ඨති න වඩ්ඪති න විරූහති, තස්ස පච්චයකිච්චං උපත්ථම්භනකිච්චං නාම. යථා පච්ඡාජාතපච්චයො. යො පච්චයො පච්චයුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස පවත්තියා පච්චයො හොති, යෙන විනා පච්චයුප්පන්නො ධම්මො චිරකාලං න පවත්තති, සන්තති ගමනං ඡිජ්ජති, තස්ස පච්චය කිච්චං අනුපාලනකිච්චං නාම. යථා රූප ජීවිතින්ද්‍රියපච්චයො. එතෙ පන ද්වෙ ඉන්ද්‍රියධම්මා තෙසු තීසු පච්චය කිච්චෙසු එකකිච්චංපි නසාධෙන්ති, තස්මා එතෙ ද්වෙ ධම්මා ඉන්ද්‍රිය පච්චයෙ විසුං න ගහිතාති.

එතං සන්තෙ එතෙ ද්වෙ ධම්මා ඉන්ද්‍රියාතිපි න වත්තබ්බාති. නො න වත්තබ්බා. කස්මා. ඉන්ද්‍රියකිච්චසබ්භාවතොති. කිං පන එතෙසං ඉන්ද්‍රියකිච්චන්ති. ලිඞ්ගනිමිත්තකුත්තආකප්පෙසු ඉස්සරතා ඉන්ද්‍රිය කිච්චං. තථා හි යස්ස පුග්ගලස්ස පටිසන්ධික්ඛණෙ ඉත්ථින්ද්‍රියරූපං උප්පජ්ජති, තස්ස සන්තානෙ චතූහි කම්මාදීහි පච්චයෙහි උප්පන්නා පඤ්චක්ඛන්ධ ධම්මා ඉත්ථිභාවාය පරිණමන්ති, සො අත්තභාවො එකන්තෙන ඉත්ථිලිඞ්ග ඉත්ථිනිමිත්ත ඉත්ථිකුත්ත ඉත්ථාකප්පයුත්තො හොති, නො අඤ්ඤථා. න ච ඉත්ථින්ද්‍රියරූපං තෙ පඤ්චක්ඛන්ධධම්මෙ ජනෙති, න ච උපත්ථම්භති, නාපි අනුපාලෙති, අථ ඛො තෙ ධම්මා අත්තනො අත්තනො පච්චයෙහි උප්පජ්ජමානා එවඤ්චෙවඤ්ච උප්පජ්ජන්තූති ආණං ඨපෙන්තං විය තෙසු අත්තනො අනුභාවං පවත්තෙති. තෙ ච ධම්මා තථෙව උප්පජ්ජන්ති, නො අඤ්ඤථාති. අයං ඉත්ථින්ද්‍රියරූපස්ස ඉත්ථිලිඞ්ගාදීසු ඉස්සරතා. එස නයො පුරිසින්ද්‍රියරූපස්ස පුරිසලිඞ්ගාදීසු ඉස්සරතායං. එවං එතෙ ද්වෙ ධම්මා ලිඞ්ගාදීසු ඉන්ද්‍රියකිච්ච සබ්භාවතො ඉන්ද්‍රියා නාම හොන්තීති.

හදයවත්ථුරූපං පන ද්වින්නං විඤ්ඤාණධාතූනං නිස්සයවත්ථුකිච්චං සාධයමානංපි තාසු ඉන්ද්‍රියකිච්චං න සාධෙති. න හි භාවිත චිත්තස්ස පුග්ගලස්ස හදයරූපෙ පසන්නෙවා අප්පසන්නෙ වා ජාතෙපි මනොවිඤ්ඤාණධාතුයො තදනුවත්තිකා හොන්තීති. ඉන්ද්‍රිය පච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

17. ඣානපච්චයො

සත්ත ඣානඞ්ගානි ඣානපච්චයො, විතක්කො විචාරො පීති සොමනස්සං දොමනස්සං උපෙක්ඛා එකග්ගතා. තෙහි සහජාතා පඤ්චවිඤ්ඤාණවජ්ජිතා චිත්තචෙතසිකධම්මා ච රූපධම්මා ච තස්ස පච්චයුප්පන්නා.

කෙනට්ඨෙන ඣානන්ති. උපනිජ්ඣායනට්ඨෙන ඣානං. උපනිජ්ඣාය නට්ඨෙනාති ච මනසා ආරම්මණං උපගන්ත්වා නිජ්ඣායනට්ඨෙන පෙක්ඛනට්ඨෙන. යථා හි ඉස්සාසො දූරෙ ඨත්වා ඛුද්දකෙ ලක්ඛමණ්ඩලෙ සරං පවෙසෙන්තො හත්ථෙහි සරං උජුකඤ්ච නිච්චලඤ්ච කත්වා මණ්ඩලඤ්ච විභූතං කත්වා චක්ඛුනා නිජ්ඣායන්තො පවෙසෙති. එවමෙව ඉමෙහි අඞ්ගෙහි චිත්තං උජුකඤ්ච නිච්චලඤ්ච කත්වා ආරම්මණඤ්ච විභූතං කත්වා නිජ්ඣායන්තො පුග්ගලො උපනිජ්ඣායතීති වුච්චති. එවං උපනිජ්ඣායිත්වා යංකිඤ්චි කායකම්මං වා වචීකම්මං වා මනොකම්මං වා කරොන්තො අවිරජ්ඣමානො කරොති.

තත්ථ කායකම්මං නාම අභික්කමප්පටික්කමාදිකං වුච්චති. වචීකම්මං නාම අක්ඛරවණ්ණපරිපුණ්ණං වචීභෙදකරණං වුච්චති. මනොකම්මං නාම යංකිඤ්චි මනසා ආරම්මණවිභාවනං වුච්චති. දානකම්මං වා පාණාතිපාත කම්මං වා අනුරූපෙහි ඣානඞ්ගෙහි විනා දුබ්බලෙන චිත්තෙන කාතුං න සක්කා හොති. එස නයො සෙසෙසු කුසලාකුසල කම්මෙසූති.

අයඤ්ච අත්ථො විතක්කාදීනං ඣානඞ්ගධම්මානං විසුං විසුං සභාව ලක්ඛණෙහි දීපෙතබ්බො. සම්පයුත්තධම්මෙ ආරම්මණාභිනිරොපන ලක්ඛණො විතක්කො, සො චිත්තං ආරම්මණෙ දළ්හං නියොජෙති. ආරම්මණානුමජ්ජනලක්ඛණො විචාරො, සො චිත්තං ආරම්මණෙ දළ්හං සංයොජෙති. ආරම්මණසම්පියායනලක්ඛණාපීති, සා චිත්තං ආරම්මණෙ පරිතුට්ඨං කරොති. තිස්සොපි වෙදනා ආරම්මණරසානු භවනලක්ඛණා, තාපි චිත්තං ආරම්මණෙ ඉට්ඨානිට්ඨමජ්ඣත්තරසානුභවන කිච්චෙන දළ්හප්පටිබද්ධං කරොන්ති. සමාධානලක්ඛණා එකග්ගතා, සාපි චිත්තං ආරම්මණෙ නිච්චලං කත්වා ඨපෙතීති. ඣානපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

18. මග්ගපච්චයො

ද්වාදස මග්ගඞ්ගානි මග්ගපච්චයො සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පො සම්මා වාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාවායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධි මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසඞ්කප්පො මිච්ඡාවායාමො මිච්ඡාසමාධි. සෙසා මිච්ඡාවාචා මිච්ඡාකම්මන්තො මිච්ඡාආජීවොති තයො ධම්මා විසුං චෙතසිකධම්මා න හොන්ති. මුසාවාදාදිවසෙන පවත්තානං චතුන්නං අකුසලඛන්ධානං නාමං. තස්මා තෙ මග්ගපච්චයෙ විසුං න ගහිතාති. සබ්බෙ සහෙතුකා චිත්ත චෙතසිකධම්මා ච සහෙතුකචිත්තසහ ජාතා රූපධම්මා ච තස්ස පච්චයුප්පන්නා.

කෙනට්ඨෙන මග්ගොති. සුගතිදුග්ගතිනිබ්බාන දිසාදෙසසම්පා පනට්ඨෙන මග්ගො. සම්මාදිට්ඨිආදිකානි හි අට්ඨ සම්මාමග්ගඞ්ගානි සුගති දිසාදෙසඤ්ච නිබ්බානදිසාදෙසඤ්ච සම්පාපනත්ථාය සංවත්තන්ති. චත්තාරි මිච්ඡාමග්ගඞ්ගානි දුග්ගතිදිසාදෙසං සම්පාපනත්ථාය සංවත්තන්තීති.

තත්ථ ඣානපච්චයො ආරම්මණෙ චිත්තං උජුං කරොති, ථිරං කරොති, අප්පනාපත්තං කරොති. අප්පනාපත්තං නාම ගම්භීරෙ උදකෙ පක්ඛිත්තො මච්ඡොවිය කසිණනිමිත්තාදිකෙ නිමිත්තාරම්මණෙ අනුපවිට්ඨං චිත්තං පවුච්චති. මග්ගපච්චයො වට්ටපථෙ චෙතනාකම්මං විවට්ටපථෙ භාවනාකම්මං උජුං කරොති, ථිරං කරොති, කම්මපථපත්තං කරොති, වුද්ධිං විරූළ්හිං වෙපුල්ලං කරොති, භූමන්තරපත්තං කරොති. අය මෙතෙසං ද්වින්නං පච්චයානං විසෙසො.

තත්ථ කම්මපථපත්තං නාම පාණාතිපාතාදීනං කුසලාකුසල කම්මානං අඞ්ගපාරිපූරියා පටිසන්ධිජනනෙ සමත්ථභාවසඞ්ඛාතං කම්මගතිං පත්තං චෙතනාකම්මං. භූමන්තරපත්තං නාම භාවනානුක්කමෙන කාම භූමිතො පට්ඨාය යාව ලොකුත්තරභූමියා එකස්මිංඉරියාපථෙපි උපරූපරිභූමිං පත්තං භාවනාකම්මං. අයඤ්ච අත්ථො ඣානපච්චයෙ වුත්තනයෙන සම්මාදිට්ඨිආදිකානං මග්ගඞ්ගධම්මානං විසුං විසුං සභාව ලක්ඛණෙහි දීපෙතබ්බොති. මග්ගපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

19. සම්පයුත්තපච්චයො

සම්පයුත්තපච්චයො විප්පයුත්තපච්චයොති එකං දුක්කං. අත්ථි පච්චයො නත්ථි පච්චයොති එකං දුක්කං. විගතපච්චයො අවිගත පච්චයොති එකං දුක්කං. ඉමානි තීණි පච්චයදුක්කානි විසුං පච්චය විසෙසානි න හොන්ති. පුබ්බෙ ආගතෙසු පච්චයෙසු කෙචි පච්චයා අත්තනො පච්චයුප්පන්නෙහි සම්පයුත්තා හුත්වා පච්චයත්තං ගච්ඡන්ති, කෙචි විප්පයුත්තා හුත්වා, කෙචි විජ්ජමානා හුත්වා, කෙචි අවිජ්ජමානා හුත්වා, කෙචි විගතා හුත්වා, කෙචි අවිගතා හුත්වා පච්චයත්තං ගච්ඡන්තීති දස්සනත්ථං ඉමානි තීණි පච්චයදුක්කානි වුත්තානි.

එත්ථ ච අත්ථීති ඛො කච්චාන අයමෙකො අන්තො, නත්ථීති ඛො දුතියො අන්තොති එවරූපෙසු ඨානෙසු අත්ථිනත්ථිසද්දා සස්සතුච්ඡෙදෙසුපවත්තන්ති, තස්මා එවරූපානං අත්ථානං නිවත්තනත්ථං පුන විගතදුක්කං වුත්තං.

සබ්බෙපි සහජාතා චිත්තචෙතසිකා ධම්මා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයා චෙව හොන්ති පච්චයුප්පන්නා ච.

කෙනට්ඨෙන සම්පයුත්තො. එකුප්පාදතා එකනිරොධතා එකවත්ථුකතා එකාරම්මණතාති ඉමෙහි චතූහි සම්පයොගඞ්ගෙහි සමන්නාගතො හුත්වා සංයුත්තො එකීභාවං ගතොති සම්පයුත්තො.

තත්ථ එකීභාවං ගතොති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං ඵස්සාදීහි සත්තහි චෙතසිකෙහි සහ එකීභාවං ගතං හොති, දස්සනන්ති එකං වොහාරං ගච්ඡති. අට්ඨ ධම්මා විසුං විසුං වොහාරං න ගච්ඡන්ති, විනිබ්භුජ්ජිත්වා විඤ්ඤාතුං න සක්කොති. එස නයො සෙසෙසු සබ්බචිත්තුප්පාදෙසූති. සම්පයුත්තපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

20. විප්පයුත්තපච්චයො

චතුබ්බිධො විප්පයුත්තපච්චයො, සහජාතො වත්ථුපුරෙ ජාතො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතො පච්ඡාජාතොති.

තත්ථ සහජාතවිප්පයුත්තො නාම ද්විසු සහජාතපච්චය පච්චයුප්පන්නෙසු නාමරූපෙසු නාමං වා රූපස්ස රූපං වා නාමස්ස විප්පයුත්තං හුත්වා පච්චයො. තත්ථ නාමන්ති පවත්තිකාලෙ චතුක්ඛන්ධනාමං, රූපස්සාති චිත්තජරූපස්ස, රූපන්ති පටිසන්ධික්ඛණෙ හදයවත්ථුරූපං, නාමස්සාති පටිසන්ධිචතුක්ඛන්ධනාමස්ස. සෙසා තයොපි විප්පයුත්තපච්චයා පුබ්බෙ විභත්තා එවාති. විප්පයුත්තපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

21. අත්ථිපච්චයො

සත්තවිධො අත්ථිපච්චයො, සහජාතත්ථිපච්චයො වත්ථුපුරෙ ජාතත්ථි පච්චයො ආරම්මණපුරෙජාතත්ථිපච්චයො වත්ථාරම්මණපුරෙ ජාතත්ථිපච්චයො පච්ඡාජාතත්ථිපච්චයො රූපාහාරත්ථිපච්චයො රූප ජීවිතින්ද්‍රියත්ථිපච්චයොති.

තත්ථ සහජාතපච්චයො එව සහජාතත්ථිපච්චයො නාම. එස නයො සෙසෙසු ඡසු. පච්චයපච්චයුප්පන්නවිභාගොපි හෙට්ඨා තත්ථ තත්ථ වුත්තොයෙව.

කෙනට්ඨෙන අත්ථිපච්චයො. සයං ඛණිකපච්චුප්පන්නතා සඞ්ඛාතෙන අත්ථිභාවෙන පච්චුප්පන්නස්ස ධම්මස්ස පච්චයො අත්ථිපච්චයො. අත්ථිපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

22. නත්ථිපච්චයො

23. විගතපච්චයො

24. අවිගතපච්චයො

සබ්බො අනන්තරපච්චයො නත්ථි පච්චයො නාම. තථා විගත පච්චයො. අවිගතපච්චයොපි අත්ථිපච්චයෙන සබ්බසදිසො. අත්ථීතිච අවිගතොති ච අත්ථතො එකමෙව. තථා නත්ථීති ච විගතොතිච. නත්ථිවිගතඅවිගතපච්චයදීපනා නිට්ඨිතා.

පච්චයත්ථදීපනා නිට්ඨිතා.

පච්චයසභාගො

පච්චයසභාගො වුච්චතෙ. පඤ්චදස සහජාතජාතිකා හොන්ති, චත්තාරො මහාසහජාතා චත්තාරො මජ්ඣිමසහජාතා සත්ත බුද්දකසහජාතා. තත්ථ චත්තාරො මහාසහජාතා නාම සහජාතො සහජාතනිස්සයො සහජාතත්ථි සහජාත අවිගතො. චත්තාරො මජ්ඣිමසහජාතා නාම අඤ්ඤමඤ්ඤො විපාකො සම්පයුත්තො සහජාතවිප්පයුත්තො. සත්ත බුද්දකසහ ජාතා නාම හෙතු සහජාතාධිපති සහජාතකම්මං සහ ජාතාහාරො සහජාතින්ද්‍රියං ඣානං මග්ගො.

තයො රූපාහාරා, රූපාහාරො රූපාහාරත්ථි රූපාහාරා විගතො.

තීණි රූපජීවිතින්ද්‍රියානි, රූපජීවිතින්ද්‍රියං රූපජීවිතින්ද්‍රියත්ථි රූපජීවිතින්ද්‍රියාවිගතං.

සත්තරස පුරෙජාතජාතිකා හොන්ති, ඡ වත්ථුපුරෙජාතා ඡ ආරම්මණපුරෙජාතා පඤ්ච වත්ථාරම්මණපුරෙජාතා. තත්ථ ඡ වත්ථුපුරෙජාතා නාම වත්ථුපුරෙජාතො වත්ථුපුරෙජාතනිස්සයො වත්ථුපුරෙජාතින්ද්‍රියං වත්ථුපුරෙජාතවිප්පයුත්තං වත්ථුපුරෙජාතත්ථි වත්ථු පුරෙජාතඅවිගතො. ඡ ආරම්මණපුරෙජාතා නාම ආරම්මණ පුරෙජාතො කිඤ්චිආරම්මණං කොචි ආරම්මණාධිපති කොචි ආරම්මණූපනිස්සයො ආරම්මණපුරෙජාතත්ථි ආරම්මණපුරෙජාත අවිගතො. කිඤ්චි ආරම්මණන්තිආදීසු කිඤ්චිකොචිවචනෙහි පච්චුප්පන්නං නිප්ඵන්නරූපං ගය්හති. පඤ්ච වත්ථාරම්මණපුරෙජාතා නාම වත්ථාරම්මණ පුරෙජාතො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතනිස්සයො වත්ථාරම්මණපුරෙ ජාත විප්පයුත්තො වත්ථාරම්මණපුරෙජාතත්ථි වත්ථාරම්මණපුරෙජාත අවිගතො.

චත්තාරො පච්ඡාජාතජාතිකා හොන්ති, පච්ඡාජාතො පච්ඡාජාතවිප්පයුත්තො පච්ඡාජාතත්ථි පච්ඡාජාතඅවිගතො.

සත්ත අනන්තරා හොන්ති, අනන්තරො සමනන්තරො අනන්තරූප නිස්සයො ආසෙවනං අනන්තරකම්මං නත්ථි විගතො. එත්ථ ච අනන්තර කම්මං නාම අරියමග්ගචෙතනා, සා අත්තනො අනන්තරෙ අරියඵලං ජනෙති.

පඤ්ච විසුං පච්චයා හොන්ති, අවසෙසං ආරම්මණං අවසෙසො ආරම්මණාධිපති අවසෙසො ආරම්මණූප නිස්සයො සබ්බො පකතූපනිස්සයො අවසෙසං නානාක්ඛණික කම්මං. ඉති විත්ථාරතො පට්ඨානපච්චයා චතුපඤ්ඤාසප්පභෙදා හොන්තීති.

තත්ථ සබ්බෙ සහජාතජාතිකා ච සබ්බෙ පුරෙජාත ජාතිකා සබ්බෙ පච්ඡාජාතජාතිකා රූපාහාරො රූපජීවිතින්ද්‍රියන්ති ඉමෙ පච්චුප්පන්නපච්චයා නාම. සබ්බෙ අනන්තරජාතිකා සබ්බං නානාක්ඛණික කම්මන්ති ඉමෙ අතීතපච්චයා නාම. ආරම්මණං පකතූපනිස්සයොති ඉමෙ තෙකාලිකා ච නිබ්බානපඤ්ඤත්තීනං වසෙන කාලවිමුත්තා ච හොන්ති.

නිබ්බානඤ්ච පඤ්ඤත්ති චාති ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා අප්පච්චයා නාම අසඞ්ඛතා නාම. කස්මා. අජාතිකත්තා. යෙසඤ්හි ජාති නාම අත්ථි, උප්පාදො නාම අත්ථි. තෙ සප්පච්චයානාම සඞ්ඛතා නාම පටිච්චසමුප්පන්නා නාම. ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා අජාතිකත්තා අනුප්පාදත්තා අජාතිපච්චයත්තාව අප්පච්චයා නාම අසඞ්ඛතා නාමාති.

සප්පච්චයෙසු ච ධම්මෙසු සඞ්ඛතෙසු එකොපි ධම්මො නිච්චො ධුවො සස්සතො අවිපරිතධම්මො නාම නත්ථි. අථ බො සබ්බෙ තෙ බයට්ඨෙන අනිච්චා එව හොන්ති. කස්මා. සයඤ්ච පච්චයායත්තවුත්ති කත්තා පච්චයානඤ්ච අනිච්චධම්මත්තා. නනු නිබ්බානඤ්ච පඤ්ඤත්ති ච පච්චයා හොන්ති. තෙ ච නිච්චා ධුවාති. සච්චං. කෙවලෙන පන නිබ්බානපච්චයෙන වා පඤ්ඤත්තිපච්චයෙන වා උප්පන්නො නාම නත්ථි, බහූහි පච්චයෙහි එව උප්පන්නො, තෙ පන පච්චයා අනිච්චා එව අධුවාති.

යෙ ච ධම්මා අනිච්චා හොන්ති, තෙ නිච්චකාලං සත්තෙ තිවිධෙහි දුක්ඛදණ්ඩෙහි පටිප්පීළෙන්ති බාධෙන්ති, තස්මා තෙ ධම්මා භයට්ඨෙන දුක්ඛා එව හොන්ති. තත්ථ තිවිධා දුක්ඛදණ්ඩා නාම දුක්ඛදුක්ඛතා සඞ්ඛාර දුක්ඛතා විපරිණාමදුක්ඛතා.

යෙ කෙචි අනිච්චා එව හොන්ති, එකස්මිං ඉරියාපථෙපි පුනප්පුනං භිජ්ජන්ති, තෙ කථං යාවජීවං නිච්චසඤ්ඤිතානං සත්තපුග්ගලානං අත්තා නාම භවෙය්‍යුං, සාරා නාම භවෙය්‍යුං. යෙ ච දුක්ඛා එව හොන්ති, තෙ කථං දුක්ඛප්පටිකූලානං සුඛකාමානං සත්තානං අත්තා නාම භවෙය්‍යුං, සාරා නාම භවෙය්‍යුං. තස්මා තෙ ධම්මා අසාරකට්ඨෙන අනත්තා එව හොන්ති.

අපි ච යස්මා ඉමාය චතුවීසතියා පච්චයදෙසනාය ඉමමත්ථං දස්සෙති. සබ්බෙපි සඞ්ඛතධම්මා නාම පච්චයායත්තවුත්තිකා එව හොන්ති, සත්තානං වසායත්තවුත්තිකා න හොන්ති. පච්චයායත්ත වුත්තිකෙසු ච තෙසු න

එකොපි ධම්මො අප්පකෙන පච්චයෙන උප්පජ්ජති. අථ ඛො බහූහි එව පච්චයෙහි උප්පජ්ජතීති, තස්මා අයං දෙසනා ධම්මානං අනත්තලක්ඛණදීපනෙ මත්ථකපත්තා හොතීති.

පච්චයසභාගසඞ්ගහො නිට්ඨිතො.

පච්චයඝටනානයො

පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු පච්චයඝටනානයො

පච්චයඝටනානයො වුච්චතෙ. එකෙකස්මිං පච්චයුප්පන්නෙ බහුන්නං පච්චයානං සමොධානං පච්චයඝටනා නාම. යෙන පන ධම්මා සප්පච්චයා සඞ්ඛතා පටිච්චසමුප්පන්නාති වුච්චන්ති, සබ්බෙ තෙ ධම්මා උප්පාදෙ ච ඨිතියඤ්ච ඉමෙහි චතුවීසතියා පච්චයෙහි සහිතත්තා සප්පච්චයා නාම, සප්පච්චයත්තා සඞ්ඛතා නාම, සඞ්ඛතත්තා පටිච්චසමුප්පන්නා නාම. කතමෙ පන තෙ ධම්මාති. එකවීසසතචිත්තානි ච ද්විපඤ්ඤාසචෙතසිකානි ච අට්ඨවීසති රූපානි ච.

තත්ථ එකවීසසතචිත්තානි ධාතුවසෙන සත්තවිධානි භවන්ති, චක්ඛු විඤ්ඤාණධාතු සොතවිඤ්ඤාණධාතු ඝානවිඤ්ඤාණධාතු ජිව්හ විඤ්ඤාණධාතු කායවිඤ්ඤාණධාතු මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණ ධාතූති. තත්ථ චක්ඛුවිඤ්ඤාණද්වයං චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු නාම. සොතවිඤ්ඤාණද්වයං සොතවිඤ්ඤාණධාතු නාම. ඝානවිඤ්ඤාණද්වයං ඝානවිඤ්ඤාණධාතු නාම. ජිව්හවිඤ්ඤාණද්වයං ජිව්හවිඤ්ඤාණධාතු නාම. කායවිඤ්ඤාණද්වයං කායවිඤ්ඤාණධාතු නාම. පඤ්චද්වාරාවජ්ජන චිත්තඤ්ච සම්පටිච්ඡනචිත්තද්වයඤ්ච මනොධාතු නාම. සෙසානි අට්ඨසතං චිත්තානි මනොවිඤ්ඤාණධාතු නාම.

ද්විපඤ්ඤාසචෙතසිකානි ච රාසිවසෙන චතුබ්බිධානි භවන්ති, සත්ත සබ්බචිත්තිකානි ච ඡ පකිණ්ණකානි ච චුද්දස පාපානිච පඤ්චවීසති කල්‍යාණානි ච.

චතුවීසතිපච්චයෙසු ච පන්නරසපච්චයා සබ්බචිත්තුප්පාද සාධාරණා හොන්ති, ආරම්මණඤ්ච අනන්තරඤ්ච සමනන්තරඤ්ච සහ ජාතො ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච නිස්සයො ච උපනිස්සයො ච කම්මඤ්ච ආහාරො ච ඉන්ද්‍රියඤ්ච සම්පයුත්තො ච අත්ථි ච නත්ථි ච විගතො ච අවිගතො ච. න හි කිඤ්චි චිත්තං වා චෙතසිකං වා ආරම්මණෙන විනා උප්පන්නං නාම අත්ථි. තථා අනන්තරාදීහි ච. අට්ඨපච්චයා කෙසඤ්චි චිත්තුප්පාදානං පච්චයා සාධාරණා හොන්ති, හෙතු ච අධිපති ච පුරෙ ජාතො ච ආසෙවනඤ්ච විපාකො ච ඣානඤ්ච මග්ගො ච විප්පයුත්තො ච. තත්ථ හෙතු සහෙතුකචිත්තුප්පාදානං එව සාධාරණා, අධිපති ච සාධිපතිජවනානං එව, පුරෙජාතො ච කෙසඤ්චි චිත්තුප්පාදානං එව, ආසෙවනඤ්ච කුසලාකුසලකිරියජවනානං එව, විපාකො ච විපාකචිත්තුප්පාදානං එව, ඣානඤ්ච මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු චිත්තුප්පාදානං එව, මග්ගො ච සහෙතුකචිත්තුප්පාදානං එව, විප්පයුත්තො ච අරූපලොකෙ චිත්තුප්පාදානං නත්ථි, එකො පච්ඡාජාතො රූපධම්මානං එව විසුංභූතො හොති.

තත්‍රායං දීපනා. සත්ත සබ්බචිත්තිකානි චෙතසිකානි නාම, ඵස්සො වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා එකග්ගතා ජීවිතං මනසිකාරො. තත්ථ චිත්තං අධිපතිජාතිකඤ්ච ආහාරපච්චයො ච ඉන්ද්‍රියපච්චයො ච. ඵස්සො ආහාරපච්චයො. වෙදනා ඉන්ද්‍රියපච්චයො ච ඣාන පච්චයො ච. චෙතනා කම්මපච්චයො ච ආහාරපච්චයො ච. එකග්ගතා ඉන්ද්‍රියපච්චයො ච ඣාන පච්චයො ච මග්ගපච්චයො ච. ජීවිතං ඉන්ද්‍රියපච්චයො. සෙසා ද්වෙ ධම්මා විසෙසපච්චයා න හොන්ති.

චක්ඛුවිඤ්ඤාණෙ සත්ත සබ්බචිත්තිකානි චෙතසිකානි ලබ්භන්ති, විඤ්ඤාණෙන සද්ධිං අට්ඨ නාමධම්මා හොන්ති. සබ්බෙ තෙ ධම්මා සත්තහි පච්චයෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පච්චයා හොන්ති චතූහි මහාසහජාතෙහි ච විප්පයුත්තවජ්ජිතෙහි තීහි මජ්ඣිමසහජාතෙහි ච. තෙස්වෙව අට්ඨසු ධම්මෙසු විඤ්ඤාණං සෙසානං සත්තන්නං ධම්මානං ආහාරපච්චයෙන ච ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන ච පච්චයො හොති. ඵස්සො ආහාරපච්චයෙන, වෙදනා ඉන්ද්‍රියපච්චයමත්තෙන, චෙතනා කම්මපච්චයෙන ච ආහාර පච්චයෙන ච, එකග්ගතා ඉන්ද්‍රියපච්චයමත්තෙන , ජීවිතං සෙසානං සත්තන්නං ධම්මානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො හොති. චක්ඛුවත්ථුරූපං පන තෙසං අට්ඨන්නං ධම්මානං ඡහි වත්ථුපුරෙජාතෙහි තස්මිං චක්ඛුවත්ථුම්හි ආපාතමාගතානි පච්චුප්පන්නානි රූපාරම්මණානි තෙසං චතූහි ආරම්මණ පුරෙජාතෙහි, අනන්තරනිරුද්ධං පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචිත්තඤ්ච පඤ්චහි අනන්තරෙහි, පුබ්බෙ කතං කුසලකම්මං වා අකුසලකම්මං වා කුසලවිපාකානං වා අකුසලවිපාකානං වා තෙසං නානාක්ඛණිකකම්මපච්චයෙන, කම්ම සභායභූතානි පුරිමභවෙ අවිජ්ජාතණ්හුපාදානානි ච ඉමස්මිං භවෙ ආවාසපුග්ගලඋතුභොජනාදයො ච තෙසං අට්ඨන්නං ධම්මානං පකතූපනිස්සයපච්චයෙන පච්චයා හොන්ති. ඉමස්මිං චිත්තෙ හෙතු ච අධිපති ච පච්ඡාජාතො ච ආසෙවනඤ්ච ඣානඤ්ච මග්ගොචාති ඡපච්චයා න ලබ්භන්ති, අට්ඨාරසපච්චයා ලබ්භන්ති. යථා ච ඉමස්මිං චිත්තෙ, තථා සොතවිඤ්ඤාණාදීසුපි ඡ පච්චයා න ලබ්භන්ති, අට්ඨාරසපච්චයා ලබ්භන්තීති.

පඤ්චවිඤ්ඤාණෙසු පච්චයඝටනානයො නිට්ඨිතො.

අහෙතුක චිත්තුප්පාදෙසු පච්චයඝටනානයො

ඡ පකිණ්ණකානි චෙතසිකානි නාම, විතක්කො විචාරො අධිමොක්ඛො වීරියං පීති ඡන්දො. තත්ථ විතක්කො ඣානපච්චයො ච මග්ගපච්චයො ච. විචාරො ඣානපච්චයො. වීරියං අධිපතිජාතිකඤ්ච ඉන්ද්‍රියපච්චයො ච මග්ගපච්චයො ච. පීති ඣානපච්චයො. ඡන්දො අධිපතිජාතිකො. අධිමොක්ඛො පන විසෙසපච්චයො න හොති.

පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචිත්තඤ්ච සම්පටිච්ඡනචිත්තද්වයඤ්ච උපෙක්ඛාසන්තීරණ ද්වයඤ්චාති පඤ්චසු චිත්තෙසු දස චෙතසිකානි ලබ්භන්ති, සත්ත සබ්බ චිත්තිකානි ච පකිණ්ණකෙසු විතක්කො ච විචාරො ච අධිමොක්ඛො ච. විඤ්ඤාණෙන සද්ධිං පච්චෙකං එකාදස නාමධම්මා හොන්ති. ඉමෙසු චිත්තෙසු ඣානකිච්චං ලබ්භති. වෙදනා ච එකග්ගතා ච විතක්කො ච විචාරො ච ඣානපච්චයං සාධෙන්ති. පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචිත්තං පන කිරියචිත්තං හොති, විපාකපච්චයො නත්ථි. නානාක්ඛණිකකම්මඤ්ච උපනිස්සයට්ඨානෙ තිට්ඨති. විපාකපච්චයෙන සද්ධිං ඡ පච්චයා න ලබ්භන්ති. ඣානපච්චයෙන සද්ධිං අට්ඨාරසපච්චයා ලබ්භන්ති. සෙසෙසු චතූසු විපාකචිත්තෙසු පඤ්ච පච්චයා න ලබ්භන්ති. විපාකපච්චයෙන ච ඣානපච්චයෙන ච සද්ධිං එකූනවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

සොමනස්සසන්තීරණෙ පීතියා සද්ධිං එකාදසචෙතසිකා යුජ්ජන්ති, මනොද්වාරාවජ්ජනචිත්තෙ ච වීරියෙන සද්ධිං එකාදසාති විඤ්ඤාණෙන සද්ධිං ද්වාදස නාමධම්මා හොන්ති. හසිතුප්පාදචිත්තෙ පන පීතියා ච වීරියෙන ච සද්ධිං ද්වාදස චෙතසිකානි යුජ්ජන්ති. විඤ්ඤාණෙන සද්ධිං තෙරස නාමධම්මා හොන්ති. තත්ථ සොමනස්සසන්තීරණෙ ඣානඞ්ගෙසු පීතිමත්තං අධිකං හොති, පුබ්බෙ උපෙක්ඛාසන්තීරණද්වයෙ විය පඤ්චපච්චයා න ලබ්භන්ති. එකූනවීසතිපච්චයා ලබ්භන්ති. මනොද්වාරා වජ්ජනචිත්තෙ ච වීරියමත්තං අධිකං හොති, තඤ්ච ඉන්ද්‍රියකිච්ච ඣාන කිච්චානිසාධෙති. අධිපතිකිච්චඤ්ච මග්ගකිච්චඤ්ච න සාධෙති. කිරිය චිත්තත්තාවිපාකපච්චයො ච නත්ථි. පුබ්බෙ පඤ්චද්වාරාවජ්ජනචිත්තෙ විය විපාක පච්චයෙන සද්ධිං ඡ පච්චයා න ලබ්භන්ති. ඣානපච්චයෙන සද්ධිං අට්ඨරස පච්චයා ලබ්භන්ති. හසිතුප්පාදචිත්තෙපි කිරියචිත්තත්තා විපාකපච්චයො නත්ථි, ජවනචිත්තත්තා පන ආසෙවනං අත්ථි, විපාකපච්චයෙන සද්ධිං පඤ්ච පච්චයා න ලබ්භන්ති. ආසෙවනපච්චයෙන සද්ධිං එකූනවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

අහෙතුකචිත්තුප්පාදෙසු පච්චයඝටනානයො නිට්ඨිතො.

අකුසලචිත්තුප්පාදෙසු පච්චයඝටනානයො

ද්වාදස අකුසලචිත්තානි, ද්වෙ මොහමූලිකානි අට්ඨ ලොභ මූලිකානි ද්වෙ දොසමූලිකානි. චුද්දස පාපචෙතසිකානි නාම මොහො අහිරිකං අනොත්තප්පං උද්ධච්චන්ති ඉදං මොහචතුක්කං නාම. ලොභො දිට්ඨි මානොති ඉදං ලොභතික්කං නාම. දොසො ඉස්සා මච්ඡරියං කුක්කුච්චන්ති ඉදං දොසචතුක්කං නාම. ථීනං මිද්ධං විචිකිච්ඡාති ඉදං විසුං තික්කං නාම.

තත්ථ ලොභො දොසො මොහොති තයො මූලධම්මා හෙතුපච්චයා, දිට්ඨි මග්ගපච්චයො, සෙසා දසධම්මා විසෙසපච්චයා න හොන්ති.

තත්ථ ද්වෙ මොහමූලිකානි නාම විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තචිත්තං උද්ධච්ච සම්පයුත්තචිත්තං. තත්ථ විචිකිච්ඡාසම්පයුත්තචිත්තෙ පන්නරස චෙතසිකානි උප්පජ්ජන්ති සත්ත සබ්බචිත්තිකානි ච විතක්කො විචාරො වීරියන්ති තීණි පකිණ්ණකානි ච පාපචෙතසිකෙසු මොහචතුක්කඤ්ච විචිකිච්ඡා චාති, චිත්තෙන සද්ධිං සොළස නාමධම්මා හොන්ති. ඉමස්මිං චිත්තෙ හෙතු පච්චයොපි මග්ගපච්චයොපි ලබ්භන්ති. තත්ථ මොහො හෙතුපච්චයො, විතක්කො ච වීරියඤ්ච මග්ගපච්චයො, එකග්ගතා පන විචිකිච්ඡාය දුට්ඨත්තා ඉමස්මිං චිත්තෙ ඉන්ද්‍රියකිච්චඤ්ච මග්ගකිච්චඤ්ච න සාධෙති, ඣානකිච්චමත්තං සාධෙති. අධිපති ච පච්ඡාජාතො විපාකො චාති තයො පච්චයාන ලබ්භන්ති, සෙසා එකවීසතිපච්චයා ලබ්භන්ති. උද්ධච්චසම්පයුත්තචිත්තෙපි විචිකිච්ඡං පහාය අධිමොක්ඛෙන සද්ධිං පන්නරසෙව චෙතසිකානි, සොළසෙව නාමධම්මා හොන්ති . ඉමස්මිං චිත්තෙ එකග්ගතා ඉන්ද්‍රිය කිච්චඤ්ච ඣානකිච්චඤ්ච මග්ගකිච්චඤ්ච සාධෙති, තයො පච්චයා න ලබ්භන්ති, එකවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

අට්ඨසු ලොභමූලිකචිත්තෙසු පන සත්ත සබ්බචිත්තිකානි ච ඡ පකිණ්ණකානි ච පාපෙසු මොහචතුක්කඤ්ච ලොභතික්කඤ්ච ථීනමිද්ධඤ්චාති ද්වාවීසති චෙතසිකානි උප්පජ්ජන්ති. තෙසු ලොභො ච මොහොචාති ද්වෙ මූලානි හෙතුපච්චයො. ඡන්දො ච චිත්තඤ්ච වීරියඤ්චාති තයො අධිපතිජාතිකා කදාචි අධිපතිකිච්චං සාධෙන්ති, ආරම්මණාධිපතිපි එත්ථ ලබ්භති. චෙතනා කම්මපච්චයො. තයො ආහාරා ආහාරපච්චයො. චිත්තඤ්ච වෙදනා ච එකග්ගතා ච ජීවිතඤ්ච වීරියඤ්චාති පඤ්ච ඉන්ද්‍රියධම්මා ඉන්ද්‍රියපච්චයො. විතක්කො ච විචාරො ච පීති ච වෙදනා ච එකග්ගතාචාති පඤ්ච ඣානඞ්ගානි ඣානපච්චයො. විතක්කො ච එකග්ගතා ච දිට්ඨි ච වීරියඤ්චාති චත්තාරි මග්ගඞ්ගානි මග්ගපච්චයො. පච්ඡාජාතො ච විපාකො චාති ද්වෙ පච්චයා න ලබ්භන්ති. සෙසා ද්වාවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

ද්වීසු දොසමූලිකචිත්තෙසු පීතිඤ්ච ලොභතික්කඤ්ච පහාය දොසචතුක්කෙන සද්ධිං ද්වාවීසති එව චෙතසිකානි, දොසො ච මොහො ච ද්වෙ මූලානි, තයො අධිපති ජාතිකා, තයො ආහාරා, පඤ්ච ඉන්ද්‍රියානි, චත්තාරි ඣානඞ්ගානි, තීණි මග්ගඞ්ගානි. එත්ථාපි ද්වෙ පච්චයා න ලබ්භන්ති, ද්වාවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

අකුසලචිත්තුප්පාදෙසු පච්චයඝටනානයො නිට්ඨිතො.

චිත්තුප්පාදෙසු පච්චයඝටනානයො

එකනවුති සොභණචිත්තානි නාම, චතුවීසති කාම සොභණචිත්තානි පන්නරස රූපචිත්තානි ද්වාදස අරූපචිත්තානි චත්තාලීස ලොකුත්තරචිත්තානි. තත්ථ චතුවීසති කාමසොභණ චිත්තානි නාම අට්ඨ කාමකුසලචිත්තානි අට්ඨ කාමසොභණවිපාක චිත්තානි අට්ඨ කාමසොභණකිරියචිත්තානි.

පඤ්ච වීසති කල්‍යාණචෙතසිකානි නාම, අලොභො අදොසො අමොහොචෙති තීණි කල්‍යාණමූලිකානි ච සද්ධා ච සති ච හිරී ච ඔත්තප්පඤ්ච තත්‍රමජ්ඣත්තතා ච කායපස්සද්ධි ච චිත්ත පස්සද්ධි ච කායලහුතා ච චිත්තලහුතා ච කායමුදුතා ච චිත්ත මුදුතා ච කායකම්මඤ්ඤතා ච චිත්ත කම්මඤ්ඤතා ච කායපාගුඤ්ඤතා ච චිත්තපාගුඤ්ඤතා ච කායුජුකතා ච චිත්තුජුකතා ච සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවොති තිස්සො විරතියො ච කරුණා මුදිතාති ද්වෙ අප්පමඤ්ඤායො ච.

තත්ථ තීණි කල්‍යාණමූලානි හෙතුපච්චයො, අමොහො පන අධිපතිපච්චයෙ වීමංසාධිපතිනාම, ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ පඤ්ඤින්ද්‍රියං නාම, මග්ගපච්චයෙ සම්මාදිට්ඨි නාම. සද්ධා ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ සද්ධින්ද්‍රියං නාම. සති ඉන්ද්‍රියපච්චයෙ සතින්ද්‍රියං නාම, මග්ගපච්චයෙ සම්මාසති නාම. තිස්සො විරතියො මග්ගපච්චයො, සෙසා සත්තරස ධම්මා විසෙසපච්චයා න හොන්ති.

අට්ඨසු කාමකුසලචිත්තෙසු අට්ඨතිංස චෙතසිකානි සඞ්ගය්හන්ති, සත්ත සබ්බචිත්තිකානි ඡ පකිණ්ණකානි පඤ්චවීසති කල්‍යාණානි. තෙසු ච පීති චතූසු සොමනස්සිකෙසු එව, අමොහො චතූසු ඤාණසම්පයුත්තෙසු එව, තිස්සො විරතියො සික්ඛාපදසීලපූරණ කාලෙ එව, ද්වෙ අප්පමඤ්ඤායො සත්තෙසු කාරුඤ්ඤමොදනාකාරෙසු එවාති. ඉමෙසුපි අට්ඨසු චිත්තෙසු ද්වෙ වා තීණි වා කල්‍යාණමූලානි හෙතුපච්චයො, ඡන්දො ච චිත්තඤ්ච වීරියඤ්ච වීමංසාචාති චතූසු අධිපතිජාතිකෙසු එකමෙකොව කදාචි අධිපතිපච්චයො. චෙතනා කම්මපච්චයො. තයො ආහාරා ආහාරපච්චයො. චිත්තඤ්ච වෙදනා ච එකග්ගතා ච ජීවිතඤ්ච සද්ධා ච සති ච වීරියඤ්ච පඤ්ඤාචාති අට්ඨ ඉන්ද්‍රියානි ඉන්ද්‍රියපච්චයො. විතක්කො ච විචාරො ච පීති ච වෙදනා ච එකග්ගතාචාති පඤ්චඣානඞ්ගානි ඣානපච්චයො. පඤ්ඤා ච විතක්කො ච තිස්සො විරතියො ච සති ච වීරියඤ්ච එකග්ගතාචාති අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි මග්ගපච්චයො. ඉමෙසුපි අට්ඨසු චිත්තෙසු පච්ඡාජාතො ච විපාකොචාති ද්වෙ පච්චයා න ලබ්භන්ති, සෙසා ද්වාවීසතිපච්චයා ලබ්භන්ති.

අට්ඨසු කාමසොභණකිරියචිත්තෙසු තිස්සො විරතියො න ලබ්භන්ති, කුසලෙසු විය ද්වෙ පච්චයා න ලබ්භන්ති, ද්වාවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

අට්ඨසු කාමසොභණවිපාකෙසු තිස්සො විරතියො ච ද්වෙ අප්පමඤ්ඤායො ච න ලබ්භන්ති. අධිපතිපච්චයො ච පච්ඡාජාතො ච ආසෙවනඤ්චාති තයො පච්චයා න ලබ්භන්ති, එකවීසති පච්චයා ලබ්භන්ති.

උපරි රූපාරූපලොකුත්තරචිත්තෙසුපි ද්වාවීසතිපච්චයතො අතිරෙකං නත්ථි. තස්මා චතූසු ඤාණසම්පයුත්තකාමකුසල චිත්තෙසු විය ඉමෙසු පච්චයඝටනා වෙදිතබ්බා.

එවං සන්තෙ කස්මා තානි චිත්තානි කාමචිත්තතො මහන්ත තරානි ච පණීතතරානි ච හොන්තීති. ආසෙවනමහන්තත්තා. තානි හි චිත්තානි භාවනාකම්මවිසෙසෙහි සිද්ධානි හොන්ති, තස්මා තෙසු ආසෙවනපච්චයො මහන්තො හොති. ආසෙවන මහන්තත්තා ච ඉන්ද්‍රියපච්චයොපි ඣානපච්චයොපි මග්ගපච්චයොපි අඤ්ඤෙපි වා තෙසං පච්චයා මහන්තා හොන්ති. පච්චයානං උපරූපරි මහන්තත්තා තානි චිත්තානි උපරූපරි ච කාමචිත්තතො මහන්තතරානි ච පණීතතරානි ච හොන්තීති.

චිත්තුප්පාදෙසු පච්චයඝටනානයො නිට්ඨිතො.

රූපකලාපෙසු පච්චයඝටනානයො

රූපකලාපෙසු පච්චයඝටනානයො වුච්චතෙ. අට්ඨවීසති රූපානි නාම, චත්තාරි මහාභූතානි පථවී ආපො තෙජො වායො. පඤ්ච පසාදරූපානි චක්ඛු සොතං ඝානං ජිව්හා කායො. පඤ්ච ගොචරරූපානි රූපං සද්දො ගන්ධො රසො ඵොට්ඨබ්බං. තත්ථ ඵොට්ඨබ්බං තිවිධං පථවීඵොට්ඨබ්බං තෙජොඵොට්ඨබ්බං වායොඵොට්ඨබ්බං. ද්වෙ භාවරූපානි ඉත්ථිභාවරූපං පුම්භාවරූපං. එකං ජීවිතරූපං, එකං හදයරූපං. එකං ආහාරරූපං. එකං ආකාසධාතුරූපං. ද්වෙ විඤ්ඤත්තිරූපානි කායවිඤ්ඤත්තිරූපං වචීවිඤ්ඤත්ති රූපං. තීණි විකාරරූපානි ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතා. චත්තාරි ලක්ඛණරූපානි උපචයො සන්තති ජරතා අනිච්චතා.

තත්ථ ඡ රූපධම්මා රූපධම්මානං පච්චයා හොන්ති චත්තාරි මහාභූතානි ච ජීවිතරූපඤ්ච ආහාරරූපඤ්ච. තත්ථ චත්තාරි මහා භූතානි අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පඤ්චහි පච්චයෙහි පච්චයා හොන්ති සහජාතෙන ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙන ච

නිස්සයෙන ච අත්ථියා ච අවිගතෙනච. සහජාතානං උපාදාරූපානං අඤ්ඤමඤ්ඤවජ්ජිතෙහි චතූහි පච්චයෙහි පච්චයා හොන්ති. ජීවිතරූපං සහජාතානං කම්මජරූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො. ආහාරරූපං සහජාතානඤ්ච අසහජාතානඤ්ච සබ්බෙසං අජ්ඣත්තරූපධම්මානං ආහාරපච්චයෙන පච්චයො.

තත්ථෙව තෙරස රූපධම්මා නාමධම්මානං විසෙසපච්චයා හොන්ති, පඤ්චපසාදරූපානි ච සත්ත ගොචරරූපානි ච හදයවත්ථුරූපඤ්ච. තත්ථ පඤ්ච පසාදරූපානි පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණධාතූනං මාතරො විය පුත්තකානං වත්ථුපුරෙජාතෙන ච වත්ථුපුරෙජාතින්ද්‍රියෙන ච වත්ථු පුරෙජාතවිප්පයුත්තෙන ච පච්චයා හොන්ති. සත්ත ගොචරරූපානි පඤ්චන්නං විඤ්ඤාණධාතූනං තිස්සන්නං මනොධාතූනඤ්ච පිතරො විය පුත්තකානං ආරම්මණපුරෙජාතෙන පච්චයා හොන්ති. හදයවත්ථුරූපං ද්වින්නං මනොධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතූනං රුක්ඛො විය රුක්ඛදෙවතානං යථාරහං පටිසන්ධික්ඛණෙ සහජාතනිස්සයෙන පවත්තිකාලෙ වත්ථුපුරෙජාතෙන ච වත්ථුපුරෙජාතවිප්පයුත්තෙන ච පච්චයො හොති.

තෙවීසති රූපකලාපා. තත්ථ එකාය රජ්ජුයා බන්ධිතානං කෙසානං කෙසකලාපො විය තිණානං තිණකලාපො විය එකෙන ජාතිරූපෙන බන්ධිතානං රූපධම්මානං කලාපො පරිපිණ්ඩිරූප කලාපො නාම.

තත්ථ චත්තාරි මහාභූතානි වණ්ණො ගන්ධො රසො ඔජාති ඉමෙ අට්ඨ ධම්මා එකො සබ්බමූලකලාපො නාම, සබ්බමූලට්ඨකන්ති ච වුච්චති.

නව කම්මජරූපකලාපා, – ජීවිතනවකං වත්ථුදසකං කාය දසකං ඉත්ථිභාවදසකං පුම්භාවදසකං චක්ඛුදසකං සොතදසකං ඝානදසකං ජිව්හදසකං. තත්ථ සබ්බමූලට්ඨකමෙවජීවිතරූපෙන සහ ජීවිතනවකං නාම. එතදෙව කම්මජකලාපෙසු මූලනවකං හොති. මූලනවකමෙව යථාක්කමං හදයවත්ථුරූපාදීහි අට්ඨරූපෙහි සහ වත්ථුදසකාදීනි අට්ඨදසකානි භවති. තත්ථ ජීවිතනවකඤ්ච කායදසකඤ්ච භාවදසකානිචාති චත්තාරො කලාපා සකල කායෙ පවත්තන්ති. තත්ථ ජීවිතනවකන්ති පාචකග්ගි ච කායග්ගි ච වුච්චති. පාචකග්ගි නාම පාචකතෙජො කොට්ඨාසො, සො ආමාසයෙ පවත්තිත්වා අසිතපීතඛායිතසායිතානි පරිපාචෙති. කායග්ගි නාම සකලකායබ්‍යාපකො උස්මාතෙජො කොට්ඨාසො, සො සකල කායෙ පවත්තිත්වා පිත්තසෙම්හලොහිතානි අපූතීනි විප්පසන්නානි කරොති. තෙසං ද්වින්නං විසමවුත්තියා සති සත්තා බහ්වාබාධා හොන්ති, සමවුත්තියා සති අප්පාබාධා. තදුභයං ජීවිතනවකං සත්තානං ආයුං සම්පාදෙති. වණ්ණං සම්පාදෙති. කායදසකං සකලකායෙ සුඛසම්ඵස්ස දුක්ඛසම්ඵස්සානි සම්පාදෙති. භාව දසකානි ඉත්ථීනං සබ්බෙ ඉත්ථාකාරෙ සම්පාදෙති. පුරිසානං සබ්බෙ පුරිසාකාරෙ සම්පාදෙහි. සෙසානි වත්ථුදසකාදීනි පඤ්චදසකානි පදෙසදසකානි නාම. තත්ථ වත්ථුදසකං හදයකොසබ්භන්තරෙ පවත්තිත්වා සත්තානං නානාපකාරානි සුචින්තිතදුච්න්තිතානි සම්පාදෙති. චක්ඛුදසකාදීනි චත්තාරි දසකානි චක්ඛුගුළ කණ්ණබිල නාසබිල ජිව්හතලෙසු පවත්තිත්වා දස්සන සවන ඝායන සායනානි සම්පාදෙති.

අට්ඨ චිත්තජරූපකලාපා, සබ්බමූලට්ඨකං සද්දනවකං කාය විඤ්ඤත්තිනවකං සද්දවචීවිඤ්ඤත්තිදසකන්ති චත්තාරො මූලකලාපා ච තෙයෙව ලහුතා මුදුතා කම්මඤ්ඤතාසඞ්ඛාතෙහි තීහි විකාර රූපෙහි සහ චත්තාරො සවිකාරකලාපා ච.

තත්ථ සරීරධාතූනං විසමප්පවත්තිකාලෙ ගිලානස්ස මූල කලාපානි එව පවත්තන්ති. තදා හි තස්ස සරීරරූපානි ගරූනි වා ථද්ධානි වා අකම්මඤ්ඤානි වා හොන්ති, යථාරුචි ඉරියපථංපි පවත්තෙතුං අඞ්ග පච්චඞ්ගානිපි චාලෙතුං වචනංපි කථෙතුං දුක්ඛො හොති. සරීරධාතූනං සමප්පවත්තිකාලෙ පන අගිලානස්ස ගරුථද්ධාදීනං සරීරදොසානං අභාවතො සවිකාරා පවත්තන්ති. තෙසු ච චිත්තඞ්ගවසෙන කායඞ්ග චලනෙ ද්වෙ කායවිඤ්ඤත්තිකලාපා පවත්තන්ති. චිත්තවසෙනෙව මුඛතො වචනසද්දප්පවත්තිකාලෙ ද්වෙ වචීවිඤ්ඤත්තිකලාපා, චිත්තවසෙනෙව අක්ඛරවණ්ණරහිතානං හසනරොදනාදීනං අවචනසද්දානං මුඛතො පවත්තිකාලෙ ද්වෙ සද්දකලාපා, සෙසකාලෙසු ද්වෙ ආදි කලාපා පවත්තන්ති.

චත්තාරො උතුජරූපකලාපා, සබ්බමූලට්ඨකං සද්දනවකන්ති ද්වෙ මූලකලාපා ච ද්වෙ සවිකාරකලාපා ච. තත්ථ අයං කායො යාවජීවං ඉරියාපථසොතං අනුගච්ඡන්තො යාපෙති, තස්මා ඉරියාපථනානත්තං පටිච්ච ඉමස්මිං කායෙ ඛණෙ ඛණෙ ධාතූනං සමප්පවත්තිවිසමප්පවත්තියො පඤ්ඤායන්ති. තථා උතුනානත්තං පටිච්ච ආහාරනානත්තං පටිච්ච වාතාතපසම්ඵස්සනානත්තං පටිච්ච කායඞ්ග පරිහාරනානත්තං පටිච්ච අත්තූපක්කමපරූපක්කමනානත්තං පටිච්ච. තත්ථ විසමප්පවත්තිකාලෙ ද්වෙ මූලකලාපා එව පවත්තන්ති, සමප්පවත්තිකාලෙ ද්වෙ සවිකාරා. තෙසු ච ද්වෙ සද්දකලාපා චිත්තජසද්දතො පරම්පරසද්දෙසු ච අඤ්ඤෙසු ලොකෙ නානප්පකාරසද්දෙසු ච පවත්තන්ති.

ද්වෙ ආහාරජරූපකලාපා, – සබ්බමූලට්ඨකං සවිකාරන්ති. ඉමෙ ද්වෙ කලාපා සප්පායෙන වා අසප්පායෙන වා ආහාරෙන ජාතානං සමරූපවිසමරූපානං වසෙන වෙදිතබ්බා.

ආකාසධාතු ච ලක්ඛණරූපානිචාති පඤ්චරූපානි කලාප මුත්තානි හොන්ති. තෙසු ආකාසධාතු කලාපානං අන්තරා පරිච්ඡෙද මත්තත්තා කලාපමුත්තා හොති. ලක්ඛණරූපානි සඞ්ඛතභූතානං රූප කලාපානං සඞ්ඛතභාවජානනත්ථාය ලක්ඛණමත්තත්තා කලාප මුත්තානි.

ඉමෙ තෙවීසති කලාපා අජ්ඣත්තසන්තානෙ ලබ්භන්ති. බහිද්ධා සන්තානෙ පන ද්වෙ උතුජමූලකලාපා එව ලබ්භන්ති. තත්ථ ද්වෙ රූප සන්තානානි අජ්ඣත්තසන්තානඤ්ච බහිද්ධාසන්තානඤ්ච. තත්ථ අජ්ඣත්තසන්තානං නාම සත්තසන්තානං වුච්චති. බහිද්ධාසන්තානං නාම පථවීපබ්බතනදීසමුද්ද රුක්ඛතිණාදීනි වුච්චති. තත්ථ අජ්ඣත්තසන්තානෙ අට්ඨවීසති රූපානි තෙවීසති රූපකලාපානි ලබ්භන්ති.

තත්ථ පටිසන්ධිනාමධම්මා පටිසන්ධික්ඛණෙ කම්මජරූපකලාපානං ඡධා පච්චයා හොන්ති චතූහි මහාසහජාතෙහි ච විපාකෙන ච විප්පයුත්තෙන ච. හදයවත්ථුරූපස්ස පන අඤ්ඤමඤ්ඤෙන සහ සත්තධා පච්චයා හොන්ති. තෙස්වෙව නාමධම්මෙසු හෙතුධම්මා හෙතුභාවෙන, චෙතනා කම්මභාවෙන, ආහාරධම්මා ආහාරභාවෙන, ඉන්ද්‍රිය ධම්මා ඉන්ද්‍රියභාවෙන, ඣානධම්මා ඣාන භාවෙන, මග්ගධම්මා මග්ග භාවෙනාති යථාරහං ඡධා පච්චයා හොන්ති. අතීතානි පන කුසලාකුසලකම්මානි එකධාව පච්චයා හොන්ති කම්මපච්චයෙන, පඨමභවඞ්ගාදිකා පච්ඡාජාතා පවත්තනාමධම්මා පුරෙජාතානං කම්මජරූප කලාපානං එකධා පච්චයා හොන්ති පච්ඡාජාතෙන. එත්ථ ච පච්ඡාජාත වචනෙන චත්තාරො පච්ඡාජාතජාතිකා පච්චයා ගහිතා හොන්ති. අතීතානි ච කම්මානි එකධාව පච්චයා හොන්ති. එවං නාමධම්මා කම්මජරූපකලාපානං යථාරහං චුද්දසහි පච්චයෙහි පච්චයා හොන්ති. ඉධ දසපච්චයා න ලබ්භන්ති ආරම්මණඤ්ච අධිපති ච අනන්තරඤ්ච සමනන්තරඤ්ච උපනිස්සයො ච පුරෙජාතො ච ආසෙවනඤ්ච සම්පයුත්තො ච නත්ථි ච විගතො ච.

පවත්තිකාලෙ රූපජනකා නාමධම්මා අත්තනා සහජාතානං චිත්තජරූපකලාපානං පඤ්චධා පච්චයා හොන්ති චතූහි මහාසහ ජාතෙහි ච විප්පයුත්තෙන ච. තෙස්වෙව නාමධම්මෙසු හෙතුධම්මා හෙතුභාවෙන, අධිපතිධම්මා අධිපතිභාවෙන, චෙතනා කම්මභාවෙන, විපාකධම්මා විපාකභාවෙන, ආහාරධම්මා ආහාර භාවෙන, ඉන්ද්‍රියධම්මා ඉන්ද්‍රියභාවෙන, ඣානධම්මා ඣානභාවෙන, මග්ගධම්මා මග්ගභාවෙනාති යථාරහං අට්ඨධා පච්චයා හොන්ති. පච්ඡාජාතා සබ්බෙ නාමධම්මා පුරෙජාතානං චිත්තජරූපකලාපානං එකධා පච්චයා හොන්ති පච්ඡාජාතෙන. එවං නාමධම්මා චිත්තජරූප කලාපානං යථාරහං චුද්දසහි පච්චයෙහි පච්චයා හොන්ති. ඉධපි දස පච්චයා න ලබ්භන්ති ආරම්මණඤ්ච අනන්තරඤ්ච සමනන්තරඤ්ච අඤ්ඤමඤ්ඤඤ්ච උපනිස්සයො ච පුරෙජාතො ච ආසෙවනඤ්ච සම්පයුත්තො ච නත්ථි ච විගතො ච.

පටිසන්ධිචිත්තස්ස ඨිතිකාලතො පට්ඨාය පවත්තිකාලෙ සබ්බෙපි නාමධම්මා සබ්බෙසං උතුජරූපකලාපානඤ්ච ආහාරජරූප කලාපානඤ්ච එකධා පච්චයා හොන්ති පච්ඡාජාතවසෙන. එත්ථපි පච්ඡාජාතවචනෙන චත්තාරො පච්ඡාජාතජාතිකා ගහිතා හොන්ති, සෙසා වීසති පච්චයා න ලබ්භන්ති.

සබ්බෙසු පන තෙවීසතියා රූපකලාපෙසුචත්තාරොමහා භූතා අඤ්ඤමඤ්ඤස්ස පඤ්චධා පච්චයා හොන්ති චතූහි මහාසහ ජාතෙහි ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙන ච, සහජාතානං උපාදාරූපානං චතුධා පච්චයා හොන්ති චතූහි මහාසහජාතෙහි . ආහාරරූපං සහජාතානඤ්ච අසහජාතානඤ්ච සබ්බෙසං අජ්ඣත්තරූපකලාපානං ආහාර පච්චයෙන පච්චයො හොති. නවසු කම්මජරූපකලාපෙසු ජීවිතරූපං සහජාතානමෙව රූපානං ඉන්ද්‍රියපච්චයෙන පච්චයො හොති. එවං අජ්ඣත්තරූපධම්මා අජ්ඣත්තරූපධම්මානං සත්තධා පච්චයා හොන්ති. බහිද්ධා රූපධම්මා පන බහිද්ධාභූතානං ද්වින්නං උතුජරූපකලාපානං පඤ්චධා පච්චයා හොන්තීති.

රූපකලාපෙසු පච්චයඝටනානයො නිට්ඨිතො.

එත්ථ ච පට්ඨානසද්දස්ස අත්ථො වත්තබ්බො. පධානං ඨානන්ති පට්ඨානං. තත්ථ පධානන්ති පමුඛං, ඨානන්ති පච්චයො, පමුඛපච්චයො මුඛ්‍යපච්චයො එකන්තපච්චයොති වුත්තං හොති. සො ච එකන්ත පච්චයො එකන්තපච්චයුප්පන්නං පටිච්ච වත්තබ්බො.

දුවිධඤ්හි පච්චයුප්පන්නං මුඛ්‍යපච්චයුප්පන්නං නිස්සන්දපච්චයුප්පන්නන්ති. තත්ථ මුඛ්‍යපච්චයුප්පන්නං නාම මූලපච්චයුප්පන්නං, නිස්සන්දපච්චයුප්පන්නං නාම පරම්පර පච්චයුප්පන්නං. තත්ථ මූලපච්චයුප්පන්නමෙව එකන්තපච්චයුප්පන්නං නාම. තඤ්හි අත්තනො පච්චයෙ සති එකන්තෙන උප්පජ්ජතියෙව, නො නුප්පජ්ජති. පරම්පරපච්චයුප්පන්නං පන අනෙකන්තපච්චයුප්පන්නංනාම, තඤ්හි තස්මිං පච්චයෙ සතිපි උප්පජ්ජති වා, න වා උප්පජ්ජති. තත්ථ එකන්තපච්චයුප්පන්නං පටිච්ච සො පච්චයො එකන්තපච්චයො නාම. සො එව ඉමස්මිං මහාපකරණෙ වුත්තො. තතො එව අයං චතුවීසතිපච්චයගණො ච ඉමං මහා පකරණඤ්ච පට්ඨානන්ති වුච්චති.

තත්ථ එකස්ස පුරිසස්ස ධනධඤ්ඤත්ථාය ලොභො උප්පජ්ජති. සො ලොභවසෙන උට්ඨාය අරඤ්ඤං ගන්ත්වා එකස්මිං පදෙසෙ ඛෙත්තානි කරොති, වත්ථූනි කරොති, උය්‍යානානි කරොති. තෙසු සම්පජ්ජමානෙසු සො පුරිසො බහූනි ධනධඤ්ඤානි ලභිත්වා අත්තනා ච පරිභුඤ්ජති, පුත්තදාරෙ ච පොසෙති, පුඤ්ඤානි ච කරොති, පුඤ්ඤඵලානි ච ආයතිං පච්චනුභවිස්සති. තත්ථ ලොභසහ ජාතානි නාමරූපානි මුඛ්‍යපච්චයුප්පන්නානි නාම. තතො පරං යාව ආයතිං භවෙසු පුඤ්ඤඵලානි පච්චනුභොති, තාව උප්පන්නානි පරම්පරඵලානි තස්ස ලොභස්ස නිස්සන්දපච්චයුප්පන්නානි නාම. තෙසු ද්වීසු පච්චයුප්පන්නෙසු මුඛ්‍යපච්චයුප්පන්නමෙව පට්ඨානෙ වුත්තං. නිස්සන්දපච්චයුප්පන්නං පන සුත්තන්තනයෙන කථෙතබ්බං. තත්ථ සුත්තන්තනයො නාම ඉමස්මිං සති ඉදං හොති, ඉමස්ස උප්පාදා ඉදං උප්පජ්ජතීති එවරූපො පච්චයනයො. අපි ච ලොභො දොසො මොහොති තයො ධම්මා සකලස්ස සත්තලොකස්සපි

සඞ්ඛාරලොකස්සපි ඔකාස ලොකස්සපි විපත්තියා මූලට්ඨෙන හෙතූ නාම. අලොභො අදොසො අමොහොති තයො ධම්මා සම්පත්තියා මූලට්ඨෙන හෙතූනාමාති කථෙතබ්බං. එස නයො සබ්බෙසු පට්ඨානපච්චයෙසු යථාරහං වෙදිතබ්බො. එවඤ්ච සති ලොකෙ සබ්බා ලොකප්පවත්තියො ඉමෙසං චතුවීසතියා පච්චයානං මුඛ්‍යා පච්චයුප්පන්නෙන සද්ධිං නිස්සන්දපච්චයුප්පන්නා එව හොන්තීති වෙදිතබ්බොති.

එත්තාවතා පච්චයානං අත්ථදීපනා පච්චයානං සභාගසඞ්ගහො පච්චයානං ඝටනානයොති තීහි කණ්ඩෙහි පරිච්ඡින්නා පට්ඨානුද්දෙස දීපනී නිට්ඨිතා හොති.

මුම්මරට්ඨෙ මෝංජ්වානගරෙ ලෙඩීතීඅරඤ්ඤවිහාරවාසිනා මහා ථෙරෙන කතායං පච්චයුද්දෙසදීපනී.